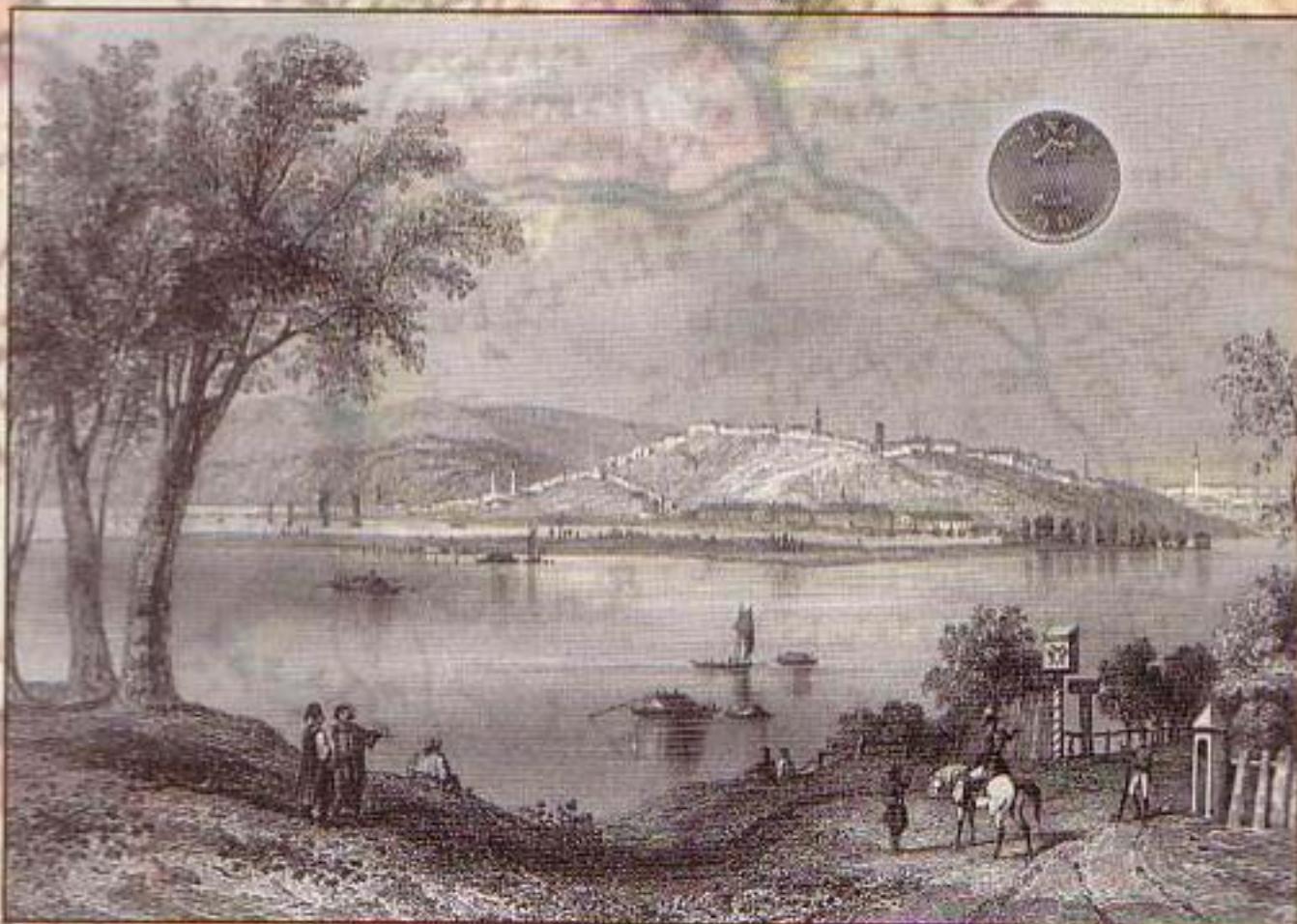

Numizmatički časopis *dirnac*

Br. 13
januar
2000

Izdanie Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu cena: 60 din.

NOVAC ANTIKE i SREDNJEG VEGA • NOTAFILIJA
MODERNI NOVAC • MEDALJARSTVO • FALERISTIKA

AUKCIJA 3 - Numizmatički događaj godine

Numizmatičke komisije koje su zadesile čitavu našu zemlju, članove i sruštine, nisu pokolebale zaljubljenike u numizmatiku. U ovoj godini organizuju numizmatičku aukciju koja je u svakom pogledu potvrdila se činjenica da smo u vlasništvu najvećih i najboljih. Treća aukcija po svemu je učinkovita i uspešna, a pravom joj pripada epitet iz našeg predgovora.

Naša ponuda materijala bila je skromnija u odnosu na prethodne aukcije, mada je opšti utisak da je bila po meri dobro uspešna. Pre svega su realne cene bile realne i da je aukciona ponuda u potpunosti odlikivana. Ovi činioци uticali su da

više od polovine ponudenog materijala bude prodato, a da su postignute cene u znatnom broju slučajeva bile daleko veće od početnih.

Svečanoj i radnoj atmosferi dalo je pun doprinos više od pedeset članova Društva koji su učestvovali na aukciji, potvrđujući činjenicu da je kod nas numizmatika u usponu i da SND ni po čemu ne zaostaje za modernim svetskim društvima.

Evo nekoliko primera koji će ulepšati ionako povoljan utisak sa ovogodišnje aukcije:

1268. 244-249; AR- antoninijan, 3,5 g; Ø 22, kov. Rim 248. god. Av: IMP. PHILIPPVS AVG- Građanin u krunom, desno. Rv: SAECVLARES AVGG/VI- Antilopa, levo. Roma 248. KM 188.....	VD/ODL	30
1269. 1875. Ag. KM 6.....	R... ODL	350
1270. 1879. Ag. KM-9.....	ODL	350
1271. 1890. Knjaževina, Au. KM 10	ODL	620
1272. 1951. Au. KM 14.2.....	KS	850
1273. 1632. Ag	VD	80
1274. Škola srpske vojne akademije iz 1880, „Minerva“ srebro, sredstvo za novčane srpskih vojnih oznaka.....	R..... I	800

271

313

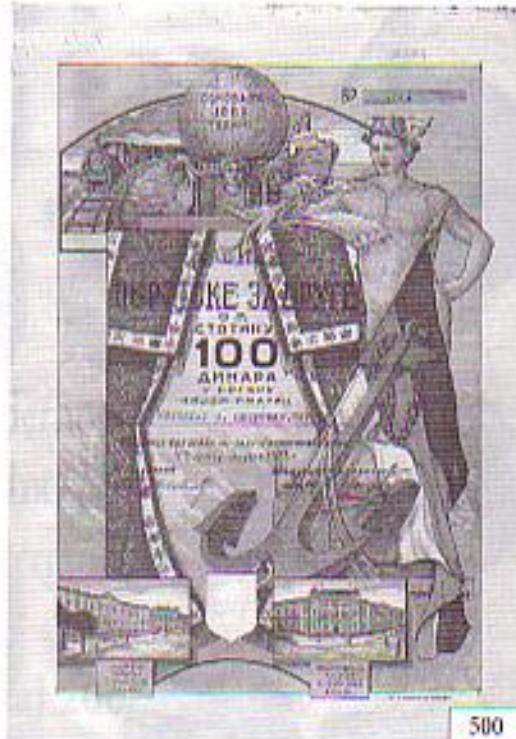
306

385

434

500

271.	Medalja za usluge kraljevskom domu, sa trakom, tip Petar I Karadordević, IV klasa, srebro, proizvodnja „Bertrand“.....	II	170
306.	Orden Danila I, V reda, rad bečke firme „Meier“, skraćena ulka za kaćenje. K 6182, W-72.....	II	200
313.	Orden jugoslovenske zvezde na ogrlici.....	I	700
385.	1 dinar 1876. AP 1	I	250
434.	100.000 dinara 1994. (150x71 mm), Pupin, neemitovana. ST 170.....	I	280
500.	Akcija Pirotske zadruge na 100 dinara. Pirot 1923.		50
542.	DUBROVACKA NUMIZMATIKA, I-II, M. Rešetar, Izdanje Srpske kraljevske akademije nauka i umenosti. Beograd 1925. 454 str. (XLVII, 407) + 25 th. Luksuzno kožno ukoričenje, zlatotisak.		300

Ovi lotovi prodati su po sledećim cenama:

lot br. 37 - 85;	lot br. 97 - 390;	lot br. 100 - 410;	lot br. 129 - 660;	lot br. 147 - 950;
lot br. 168 - 120;	lot br. 245 - 1.220;	lot br. 271 - 220;	lot br. 306 - 260;	lot br. 313 - 900;
lot br. 385 - 500;	lot br. 434 - 310;	lot br. 500 - 125;	lot br. 542 - 340 dem.	

Četvrta aukcija biće nova šansa i novi izazov. Videćemo. 21 maj 2000. nije daleko.

NOVAC ITALIČKE KONFEDERACIJE

Na rimskom prikazu novčića Rimskog naroda podimana od 92 – 89. godine pre Krista u srednjem rimskom periodu pre Izraju boginje Juno Moneta, postoji uobičajen aranžman denara koji se pojavljuje i naročito u Rimu, crtanju razlikujući se iz tog perioda.

Uzima je ovde reč o Italijke konfederacije koja su uključivali narodi Umbriji, Marsi, Samniti, Sabeli, Ilti i drugi koji su živeli u planinskim oblastima srednje Italije, nastavili su borbu za oslobođenje i nezavisnost od centralne rimske vlasti, uzdajući se u savez sa pontskim kraljem Mitridatom Velikim, koji je 88. godine zaratio sa Rimljima. Mitridata su Grci, Makedonci, Iltri i Italici o kojima je reč, prihvatali kao oslobođenika od rimske dominacije.

Uzimajući u obzir da su bili, sa pravom i potpuno, zapovednici svih ostalih naroda. To su Kvintus Fabius, vođa naroda Marsa, i Kvintus Minnius, vođa Samnitia. Gradili su gradove za prestonicu konfederacije i preimenovan je u Italicu.

Na dve mesece na pobunjenicima je došlo tako strahovito poraz, da su uvek u pitanju i konzuli koji su uvek uvek u pitanju predvodili. Ustanak u Italiji je bio u Italiji i Umbriju. Uzimajući u obzir da u pobunjenicima ne su uključeni drugi narodi koji su uključeni u ratu, rimski senat donosi zakon zvan „Lex Iulia“ po kome se uključuju u ostali verni Rimu. CIVITAS (pravo rimskog građanstva) te ne utiče mnogo na tok rata, pa Rim mora da vojnički učinkovito učini da je pobunjenički general Mutil ponovo porazio u bitci kod Adustruma početkom 89. godine pre Krista. Rimljani su bili primljivi u provinciju Afrika, iz Španije

je i Cisalpijske Galije dovedu sveže legije za ugušenje pobune Italika. Međutim, da se ne bi uzalud gizalo, u novembru iste godine rimski senat donosi zakon zvan „Lex Plautia Papiria“, po kome se pobunjenim saveznicima priznaje CIVITAS pod uslovom da u roku od 60 dana priznaju vrhovnu vlast Rima. Suočeni sa dve snažne vojske koje predvode Gnej Pompej i Lucija Sula većina Italika je položila oružje i prihvatala status punopravnog rimskog građanina koji im je po zakonu priznat.

Medutim, neki narodi u planinskim oblastima srednje Italije, nastavili su borbu za oslobođenje i nezavisnost od centralne rimske vlasti, uzdajući se u savez sa pontskim kraljem Mitridatom Velikim, koji je 88. godine zaratio sa Rimljima. Mitridata su Grci, Makedonci, Iltri i Italici o kojima je reč, prihvatali kao oslobođenika od rimske dominacije.

A sad nešto o novcu. Većina primjera nisu sa latiničnim natpisom, već su natpis na aversu i reversu pisani sa desne na levu stranu umbriskom varijantom srbice, sa karakterističnim levo orijentisanim slovima.

Prikazućemo kao karakteristične sledeće primerke:

– Denar 90. Av: bog rata Areta pod šlemom okrenut na desno, Iza glave natpis: **VILIELTIC** (Vitelius Italia). Rv: Scena prinošenja žrtve. Dole natpis: >P IΠΑΡΗΠ> (C.Papirii.C), t = 4,00 g. (Sl. 1)

Slka 1

– Denar 90. Av: glava boginje rata Aretuše pod šlemom okrenuta na levo, Okolo natpis s leve na desnu stranu: **ΛΙΤΕΛΙΜΕ ΙΤΑΛΙ** (Muteil, Embratur). Rv: scena prinošenja žrtve: u sredini sveštenik drži žrtvenu svinju, a sa leve i desne strane vojnici naslonjeni na kopla upiru svoje mačeve u svinju. Ispod natpis: >ΙΠΑΡΗΠ>, t = 3,98 g. (Sl. 2)

desno. Iza nje lovov venac a ispod natpis: **ΙΤΑΛΙΑ**. Rv: dioskuri u galopu jedan pored drugog u suprotnom smjeru. Dole natpis:

>ΙΠΑΡΗΠ>, t = 3,99 g. (Sl. 2)

Slka 2

– Denar 90. Av: glava boginje rata Aretuše pod šlemom okrenuta na levo. Dole natpis s desna u levo: **ΙΤΑΛΙ** (C. Mutil). Rv: bog Areta pod šlemom naslonjen na koplo, desno od njega leži bik. Natpis s desna u levo: **ΙΑΝΙΘΙΑ** (Safinum = Samnitium). t = 3,95 g. (Sl. 3).

Slka 3

– Denar 90. Av: bog rata Areta pod šlemom okrenut na desno, Okolo natpis s leve na desnu stranu: **ΛΙΤΕΛΙΜΕ ΙΤΑΛΙ** (Muteil, Embratur). Rv: scena prinošenja žrtve: u sredini sveštenik drži žrtvenu svinju, a sa leve i desne strane vojnici naslonjeni na kopla upiru svoje mačeve u svinju. Ispod natpis: >ΙΠΑΡΗΠ>, t = 3,98 g. (Sl. 4).

Slka 4

– Denar 90. Av: glava mladog Baksa sa vencem od vinove loze okrenuta na desno. Natpis: **4 — VTR̄AEME·JFTVM**. Rv: razjareni bik okrenut na desno svojim rogovima probada vučicu. Natpis: **.ΠΠΡΡΠΠ> . t=3,52 g.** (Sl. 5).

Slka 5

– Denar 89. Av: glava boginje rata Aretuše pod šlemom okrenuta na desno. Pod bradom: X. Rv: Dioskuri u galopu na desno. Dole natpis: **.VIJETU·C. t=3,99 g.** (Sl. 6).

Slka 6

– Denar 89. Av: bista Italije pod Eginskim šlemom okrenuta na desno. Iza nje Viktorija sa vencem. Rv: scena rukovanja dva ratnika. (**t=3,98 g.**, (Sl. 7).

Slka 7

Istoričari, arheolozi i lingvisti saglasni su u sledećem: Italici o kojima je ovde reč, njihovi zapadni susedi Etrurci odnosno Raseni kako su sami sebe nazivali, severni susedi Veneti kao i prekomorski narodi sa druge strane Jadrana Iliri, Panoni i Tračani pripadaju jednom te istom stablu naroda. Imaju svoju religiju, pismo i jezik sasvim različit od susednih Latina odnosno Rimljana i kolonizovanih

Grka na jugu Italije. Njihova mitologija starija je od grčke i rimske. Grci i Rimljani samo su preimenovali serbiska božanstva u svoje bogove. Tako je bog rata Areta grčki Ares, a rimski Mars; boginja rata Aretuša je grčka Aretuza kasnije preimenovana u Atinu Palas, odnosno u rimsku Minervu. Zbog toga smo kod opisa aversnih i reversnih predstava na novcu i koristili stara imena božanstava iz serbiske mitologije.

Pored pomenutih jedno od vrhovnih božanstava kod svih naroda serbiske indoevropske rase je Bak, često oličen u predstavi snažnog bika. Postavljamo pitanje nije li namerno izabran razjareni bik sa reversa denara pod rednim brojem 5 da kao oličenje boga Bak simbolizuje pobede pobunjenih Italika nad snagama Rima, gazići nogama i probadajući rogovima vučicu Kapitalsku. Na denaru pod rednim brojem 7 na reversu je personifikacija Italije a na reversu scena rukovanja Papija Mutila i pontskog kralja Mitridata IV Velikog što je dokaz najavljenog saveza pobunjenih naroda srednje Italije sa svojim sumpotnicima koji su živeli na svim obalama Pointa (crnomorski bazen), a čiji je energični kralj opasno ugožavao rimsku Republiku vodeći sa Rimljanim četiri krvava rata. Zamisljivo je da se *baš na ovom novcu prvi put pojavljuje titula EMBRATUR*, odnosno imperator, što predstavlja oznaku za glavnog vojnog zapovednika kod Saminita (Mutil Embratur), a verovatno i drugih Italika serbiske rase.

U rimskoj numizmatici titula imperator javlja se tek 83. p.n.e. na novcu Lucija Cornelija Sule, da bi od Avgusta pa nadalje postala uobičajena titula svih rimskih careva.

Pismo zvano srbica nezнатно se razlikuje od naroda do naroda, a potiče od vinčanskog pisma jer su svi narodi poreklom iz srednjeg i donjeg Podunavlja. Razlike su samo u varijantama pa tako imamo umbrijsku ili etrusku, karijsku i druge abzuke sa pretežno istim ili sličnim slovima. Ovo pismo je starije od grčkog alfabetu i rimske latinice. Jezici ovih naroda

razlikuju se samo u dijalektima. To je u osnovi jedan te isti narod sa jednim te istim jezikom koji apsolutno nije ni grčki ni latinski. Indikativno je i logično da katalog „Roman silver coins“ by H. A. SEABY THE REPUBLIC TO AUGUSTUS ne obuhvata denare Papija Mutila ni denare Pompejija Silona, jer su neprijateljske vojskovode i konzuli u gradanskom ratu od 92-89. godine p.n.e. (altera pars). Ovi denari se povremeno javljaju na velikim aukcijama rimskog republikanskog novca (AUCTION BUNBURY LONDON 1895, AUCTION BOYNE LONDON 1896, SAMMLUNG ERNST JUSTUS HABERLIN FRANKFURT AM MAIN 1933, MÜNZAUKTION TKALEC UND RAUCH, ZÜRICH 1989, BANKAHAUS H. AUFHAUSER, MÜNCHEN 1999) odakle i potiču ilustracije prikazanih denara.

Od kolikog je značaja bilo za rimsku državu davanje CIVITASA pobunjenim saveznicima vidi se i po tome što su monetari u rimskoj kovnici novca Juno Moneta iz 75. i 70. godine p.n.e. kovali denare u spomen sticanja gradanskog prava Italika, odnosno izmirenja Rome i Italije. Izvesno je naime, da Rim bez novih gradana i novih legija ne bi mogao za narednih sto godina osvojiti ogroman prostor od Škotske na zapadu do Kavaja na istoku i od Germanije na severu do nilskih katarakti na jugu Egipta.

Ako se danas etrurski natpsi čitaju pomoću vinčanskog pisma, a prevede posredstvom staroslovenskog jezika nerminovno se postavlja pitanje etničke srodnosti prastarih stanovnika Italije i Praslovena tj. Serba na Balkanu i u Crnomorskom bazenu. Nesumnjivo je, da su te nesretne starosedeoce Italije pre dva milenijuma jednakobezobzirno proganjali i asimilirali i Grci na jugu Italije i Rimljani u njenom središnjem delu, kao varvare i tudince. Kasnije su se utopili u populisromani-rimski narod.

Ako su oni u ta drevna vremena doživljavali našu današnju tragičnu sudbinu, nije li naš zadatak da utvrdimo da li su i koliko su naši?

Reversne predstave na imiskom carskom novcu

(1)

novac je
vlastno vodstvo pro-
činjevača ne samo
zabranjuje učest legalnim
činovima, već i kada je vojs-
ka ušla u grad, pre svega,
da se ne može imenom
ili političke povredjuje
članovi obitelji, vlasnici vlasništva ostali
članovi obitelji, učenici, zahva-
ljujući novcu, Re-
publiku i velikog
broju raznolikost
članova rimskom car-
stvu, ustanovljeno reče-
no predstavljaju
moći koja se
oslobodit u izla-
žbi običaju tu
realizacijem. Pri
činjevanju redovno
članu slike.
Novac ima neko-
leke posebnosti. Onde su izdvo-
jene predstave
članova novca I - III
članova, u primjeru hri-
šćanstva IV v.n.e., ikono-
grafske slike i crteže rasob-

... u sklopu vlasnog božanstva, stadičke muške
funkcije, da
prostite i druge kao
posebno muzi-
medicine, stočarstva,
tehnologije mladić, s epite-
mognor (sl. 1), PROP-
NATENWS, i atributiv-
nim. Prodavare Apolona
novca javljaju se od
početka, posle čega ovaj
znamenje (s izuzetkom

SI | Annotor

privremenog ponovnog uvedenja za vreme Julijana III).

2. Bahus je bog vegetacije, posebno vinove loze, i plodnosti uopšte. Na novcu se prikazuje ovećan bršljenovim vensem, kako drži pehar i tirs (štap krunisan šišarkom), u pratnji pantera. Ponekad se predstavlja samo glava ovećana bršljanovim vencem.

3. Cerera se javlja na reversnim predstavama tokom I i II veka Predstavljena je kako sedi na prestolu držeći buktinju i klasje žita, što ukazuje na njenu osnovnu funkciju boginje plodnosti i zaštitnice vegetacije, posebno žita.

4. *Dijana*, Apolonova sestra, boginja plodnosti i divljači, zaštitnica svega što je mledo i nejako (deca, mladunčad životinja), jedno je od božanstava nebeske svetlosti zbog čega se kasnije poistovećuje sa Lunom. U ovom svojstvu prikazuje se sa polumesecom iznad čela. Inače se prikazuje u kratkoj tunici, sa lukom i strešama ili sa buktinjom i zmijama, ponekad u društvu lovačkog psa ili jelena. Njeni epiteti su: LVCIFERA, CONSERVATRIX, EPHESIA, VICTRIX, FELIX (sl. 2).

ס. 2. דlgel0

5. *Eskulap*, bog lekarske vještine, prikazuje se kao zreo bradati muškarac, koji u ruci drži štap okraijen zmijom.

6. Popularni junak *Herkul*, omiljeni je lik i na predstavama od Augusta do Konstantina Velikog. Predstavlja se sa latinsom i lavljom kožom, uz epitete kao što su: CONSERVATOR, DEFENSOR, ROMANVS i VICTOR.

7. Izida je egipatsko božanstvo čiji je kult u Rimu posveđen u II v.p.n.e. Država je pokušavala strogim meraima da suzbije širenje lažnog Izidinog kulta, pa su njenе misterije održavane u tajnosti sve do vremena Kaligule, kada joj je podignut hram. U vreme Flavijevske dinastije njen kult se sve više širi, da bi u III v.n.e. dostigao vrhunac. Na novcu se retko prikazuje, uvek odevena u rimsku odeću sa sistrumom u ruci. Na osnovu Julije Domne prikazana je kako стоји на pramcu broda i nosi dete, Horusa.

8. *Janus*, kao bog svih prolaza i kapija, svakog početka, vremenom postaje čuvan sveta i celog kosmosa. Njegova predstava sa dva lica, uobičajena je na republikanskom, a retka na carskom novcu. U tim retkim slučajevima prikazuje se cela figura Janusa koji drži skiptar, a na Neronovom novcu prikazan je i njegov hram.

9. Jedno od najznačajnijih božanstava rimskog panteona, Junonu zaštitnica je braka, porodaja i porodice; pokroviteljica je Rima i cele rimske države. Na novcu je prikazana kako sedi na prestolu ili stoji, drži pateru i skiptar; pored nje često se nalazi pauz. Njeni epiteti su: REGINA, IVCINA (sl. 3), CONSERVATRIX (sl. 4), VICTRIX, MARTIAE.

10. Jupiter je vrhovni bog rimskog pantheon-a, čiji je kult ~~imao~~

veći državni i politički značaj. Prikazuje se kao zreo bradati muškarac, koji sedi na prestolu ili stoji, nag ili poluodeven, drži munju i skiptar. Ima

Sl. 3. Junona

predstava u kojima drži u ruci Viktoriju, a često mu se kraj nogu nalazi orao. Epiteti su mu: CONSERVATOR, CVSTOS, LIBERATOR, PROPVGNATOR, STATOR, VLTOR, VICTOR, FUGUR, IVVENI (sl. 5), EXSVPER (sl. 6). Neobična je predstava Jupitera na novcu Valerijana II kao cezara, gde je prikazan kao dete koje sedi na ledi-

Sl. 4. Junono

ma koze Amalteje uz legendu: IOVI CRESCENTI (sl. 7).

11. *Kibela* (Magna Mater) je božanstvo fričanskog porekla, majka bogova i cele prirode. Njen kult prenet je u Rim krajem III v.s.e. ali najveću popularnost dostiže u vreme Carstva, od sredine II v.n.e. Na novcu se prikazuje u kočijama koje vuču lavovi ili kako sedi na prestolu okružena lavovima. Njeni epiteti su MATER DEVVM ili MATRI MAGNAE.

12. *Mars* kao bog rata omiljen je predstava u doba Carstva, a javlja se sve do vremena Konstantina Velikog. Prikazuje se nag sa ogrtačem ili pod punom ratnom opremom, drži štit, kopljje i trofej. Uz titulu PACIFER redovno ima maslinovu grančicu. Ostali epiteti su: CONSERVATOR, PROPVGNATOR, VLTOR, VICTOR (sl. 8).

13. *Merkur* je zaštitnik trgovaca, putnika i pastira, pojedinaca i cele

države. Predstavlja se kao mladić sa putničkim šeširom na glavi, drži kesu i kaducej.

14. *Minerva* je zaštitnica svih zanata i zanatlija, docnije čuvare grada. Ona predvodi vojsku u ratovima, gde se pobeda postiže razboritošću, hrabrošću i istrajanosti. Takođe je zaštitnica nauke i umetnosti. Prikazuje se naoružana, sa štitom, šlemom i kopljem, ponekad s figurom Viktorije u rukama. Epiteti su joj PACIFERA i VICTRIX.

Sl. 5. Jupiter

15. *Neptun* je najpre bog tekuće vode koja obezbeđuje plodnost zemlje, a kasnije bog mora i zaštitnik prekomorske trgovine. Obično se prikazuje kako drži delfina i trozubac, a često i s nogama na pramcu broda.

16. *Roma* je boginja zaštitnica Rima. Od vremena Avgusta, kada je povezana sa kultom imperatora, poštovana je u celoj Imperiji. Na novcu se

Sl. 6. Jupiter

najčešće predstavlja kako sedi na prestolu (ređe kako stoji), sa šlemom, štitom i kopljem, drži u ruci Viktoriju, venac, paladijum i skiptar. Ponekad drži u ruci glob sa paunom. Njen glavni epitet je ROMA AETERNA.

17. Kao egipatsko božanstvo plodnosti, *Serapis* uživa veliki prestiž pod dinastijom Ptolomeja u Aleksandriji, a njegov kult zatim se širi u celom helenističko-rimskom svetu. Njegove funkcije i atributi nisu jasno definisani. Reversne predstave sa li-

kom Serapisa javljaju se povremeno od vremena Hadrijana do Klauđija Gotskog. Obično je prikazan u stojećem stavu, sa skiptrom u podignutoj desnoj ruci. Ponekad mu se kraj nogu nalazi modius ili troglavi Kerber.

18. *Sol* je bog Sunca koji se često prikazuje na novcu III i IV v.n.e. Prikazuje se nag ili sa ogrtačem koji leprša za njim, sa radijalnom krunom na glavi, drži glob ili štap. Retko se prikazuje na kočijama. Njegovi epiteti su: COMES, INVICTVS, ORIENS. Takođe, radijalna kruna koju nose imperatori na aversnim predstavama antoninijana i dupondijusa, ukazuje na imperatora kao olikeće Solu na Zemlji.

19. *Venera*, boginja ljepote i ljubavi, omiljeni je reversni tip na rimskom novcu sve do IV v.n.e. Predstavlja se kako stoji ili sedi, drži jabuku i skiptar ili kopljje i štit, često sa Kupi-

Sl. 7. Jupiter

dom, a ponekad drži Viktoriju. Njeni epiteti su: CAELESTIS, FELIX, GENETRIX i VICTRIX.

20. *Vesta* je jedno od najomiljenijih rimskih božanstava, kao zaštitnica domaćeg ognjišta i porodice. Ali je mnogo značajnija njena uloga u zvaničnom kultu, čije je središte državno ognjište gde gori večita vatra. Predstavlja se kako stoji ili sedi, pod ve-

Sl. 8. Mars

lom, drži pateru i skiptar ili buktinju, simplum ili paladijum. Epiteti koji se pojavljuju na novcu su MATER i SANCTA.

čanju vojnicima (slika 9). Zaodent dostojanstvom, imperator tako ističe svoj karakter i izvanredne osobine sjedinjene u njegovoj lichenosti. Prinčevi, predviđeni za naslednike prestola, jesu PRINCIPI IVVENTVTIS. Carica se izjednačuje sa Vestom, Venerom, Cererom. Ona je isto tako zaštitnica vojnih logora (MATER CASTRORVM), prikazana sa standardima. Prikazuje se i sa sinovima, od III v.n.e. javlja se i carski bračni par, u sceni rukovanja,

DIVO (za careve) i DIVA (za carice), posle čega sledi njihovo ime. Na reversu je uvek legenda CONSECRATIO. Tokom I i II v.n.e. predstave na reversima su raznovrsnije. Tako se na reversima careva javljaju: munja, orao raširenih krila, feniks, ili stepenasta lomača s kvadrigom na vrhu i carem u njoj (slika 10). Na reversima sa likovima carica je orao koji ih uznoси na nebo (slika 11), ili one same sede u slonovskim kočijama, ili je tamno pra-

Slika 9. Konsekativni novac s likom imperatora i njegove porodice.

značajne teme, dok prinosi bogatstvo. Takođe je i čuvare zemlje, vojske, rata, u vidu ratnika, ali i obora neprijatelja. Upravljanje i kao pobednik u bitci ili u obra-

C - KONSEKATIVNI NOVAC

Neki od careva i carica su deifikovani posle smrti. U njihovu čast nasy-

Slika 10. Konsekativni novac

lednici emituju konsekativni (posthumni) novac. Legenda na aversu je

Slika 11. Konsekativni novac

zan presto, s paunom u podnožju, ili Viktorija koja vladarku uznoси na nebo.

U III v.n.e. reversne predstave na konsekativnom novcu svedene su, za careve, na orla ili žrtvenik s plamenom, a za carice, na pauna koji ih uznoси na nebo.

ZANIMLJIVOSTI

PREDIKATORI

(1)

Priznanice imale visoku vrednost za koju su se mogla kupiti kako potrošna, tako i kapitalna dobra, ono je postalo sve teže da do njega dođu nasilnim uzimanjem od vlasnika. Ovo je materilo vlasnike zlata da preduzmu mera da održavaju svoju imovinu. Neki pojedinci, već iskusni u skladištenju roba (žita na primer), uskoro su postali

osobni predikatori zlata a vlasniku izdavali priznanicu o čuvanju koja je potvrđivala da je vlasnik dao na čuvanje zlato vlasniku. Ove priznanice bile su prenosive, a na poledini je ispisana potvrda o prenosu vlasništva, odnosno da zlato u skladištu sada pripada novom vlasniku priznanice. Ove priznanice uskoro su i same postale novac, jer su se počele prodavati njih nego zlato kije su one prestatljale. Zbog toga što je zlato bilo retkost a njegova količina velika, nije moglo da se falsifikovati ga. Tek kada su skladištari shvatili da mogu izdati više priznanica o zlatu nego da je u skladištu, oni su mogli da postanu falsifikatori. Imali su mogućnost da povećaju količinu novca u optimalni način. Ali ova aktivnost trajala je kratko jer, kako se povećala količina novca (priznanica o zlatu) u optimalnom zakona znanog kao inflacija, cene su počele da rastu. Vlasnici priznanica poželi su da gube povratak i vraćali su se kod skladištara da traže svoje zlato. Kada se pojavilo više vlasnika priznanica nego što je moglo da prima zlato, vlasnik skladišta je morao da bankrotira i veoma često kažnjavan je zbog prevare. Tako su bili proveravali skladištare, tj. njihova mogućnost da stalno primoravaju skladištara da radi poštenu stalnu inflaciju da ne platite svoje zlatne priznanice, delovalo je obuzdavajuće na inflaciju. Ovo je ograničavalo pohlepu da se ne traže alternativne metode za povećanje svog bogatstva. Zato je sledeći njihov korak bio da odustane od priznanice o zlatu proglaši zakonskim sredstvom plaćanja, a i da imaočima priznanica zabrani da ih pretvara u novac. Ovo je papirne priznanice učinilo jedinim novcem u opticaju, zlato više nije moglo da se koristi kao novac. Svi koji su želeli da sačuvaju svoje bogatstvo nisu bili kraja.

Konstancije Hlor i njegovi naslednici

(1)

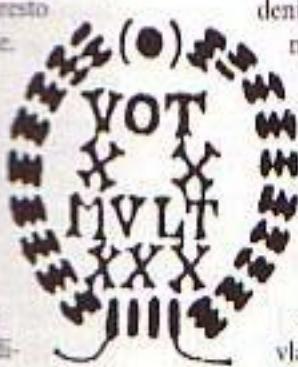
časovne suvremene i
matematike je
Kliment Hlora i
Džek Džam ovog
članka, mihovih
čvorova. Tačno počet-
nica je u časovnom
redoslijedu 5 suvla-
ćenja ili prestaju-
ćenja krovne košnice koje
je učinio 2. rujna avgusta
1866. godine Konstan-
tinija uadi 13 krovica,
te da onaj ogromni
čvor je uvek nije
prešao.

suprige nam je
ve ženske (bakra)
četvrti kolicina-
čestnost prilikom
zavoda novca, kojem
koje je kovnica je
ve ženske tako da
ne dođe u vrlo

u veku IV veka u
znao je drugo-
stvarno je kovan
veliki carski jubileji,
na presto

VOCABOLARIO

biljenje mone-
te je usledilo posle
ih reformi, nije
značaj kovanja novca
bita. Kao posledica
veoma mnogo
čar, što je dovelo do

zanemarivanja najvažnijeg ukrasa na njemu-portret vladara. Kako je umetnost toga doba nazadovala, uzalud se trudimo da razlikujemo portrete. Veliki pad umetničkog nivoa i samostalno delovanje kovnica koje su bile razbacane po imperiji neumitno je dovelo i do opadanja u kvalitetu izrade novca. Uopšte uvezši, portretna umetnost doživela je veliku dekadenciju od vremena Dieoklecijanove tetarhije do Konstantina I., kada je portret ponovo poboljšan. Ali ako izuzmemos retke zlatne monete, i ovi portreti su još uvek daleko od izvanrednih umetničkih ostvarenja iz ranijih vekova.

Tetrarhiju obeležava denar bez izraženih individualnih crta, koji nije odgovarao stvarnosti, nastao je na osnovu sećanja rezača kalupa. Portreti imperatora su uprošćeni i tipizirani. Na moneti se često menjao samo natpis ali se zadržavao portret prethodnog vladara. Umetnici koji su radili u prestonicama nisu poznavali savladare ili obrnuto, kovnice koje su rađile u prestonicama cezara nisu znale kako izgleda avgust, iz navedenih razloga nije se pazilo na to, da portret na novcu odgovara stvarnom liku. Prikaz vladara je zato šablonski, velike glave i širokog vrata, pa je samo na osnovu natpisa i jedne ili dve markantne crte moguće utvrditi kojeg bi to

vladara lik trebao predstavljati, jer sličnost sa osobom vladara više ne postoji. Ovo je činjeno i radi toga da bi se naglasilo jedinstvo tetrarhije a tom nam ujedno govori i o načelima tetrarhije gde je institucija, iznad ličnosti, a sistem iznad istorije, dok je vršenje dužnosti iznad čoveč-

nosti. Slična je situacija i sa reversnim prikazima i njihovim izvođenjem koje karakteriše plitak reljef, šablonizam i tvrde konture. U polju je sve češće prikazivan vladar kako drži labarum, figure vojnika ili Viktoriju koja drži vojne znakove.

Posle novčane reforme Konstantina I primećuju se neka poboljšanja u izradi novca. Likovni stil se menja, portret vladara postaje realniji i prepoznatljiviji. Od vremena Konstantina Velikog lik cara se prikazuje i antis. Posle 327. god. vladar na glavi nosi dijademu. No i pored toga portreti na njegovom prekrasnom zlatnom novcu i medaljonima još uvek se ne mogu meriti sa portretima na novcu Hadrijanovog doba. Još uvek je jako stilizacija posebno kada je u pitanju novac od bakra, koji je najviše kovan. Grubost pri izradi i bezivotnost su očigledni. Ovim padom umetničkog izraza započeo je proces čiji je rezultat bio konzervativno-Vizantijski stil.

Značajna je i novina u pogledu mode Konstantinovog doba, gotovo sasvim su nestali hrada i brkovi na portretima, a i frizura je šablonizovani. Upravo ovi elementi su u prethodnim vekovima davali individualne crte portretima na rimskom novcu. Zbog svega napred navedenog ovaj, veoma interesantan numizmatički materijal, koji se kod nas dosta nalazi, ne zauzima ono mesto u našim zbirkama koje zaslužuje. Kako se posle Konstancija I javljaju avgusti ili cezari sa istim ili vrlo sličnim imenom u ovom članku daćemo prikaz samo njihovog novca i legendi obzirom da će vrlo lako odrediti novac njegovih stalnih naslednika, avgusta i cezara (Krisp, Hanibaljan, Dalmacije, Julian II Apostata, Nepotijan).

KONSTANCIE HLR (FLAVIUS VALERIUS
CONSTANTINUS 293-306)

Rod Flavijevaca postao je i ranije. Starija grana roda Flavijevaca dala je cara Vespazijana i njegove naslednike Domicijana i Tita. Mlađa dinastija nosi ime Eutropius po oca Konstancija I kojeg razlikujemo od drugih po nadimku Hlor (bledi). Roden je 264. godine, otac mu je bio Eutropius a majka Klandija, čerka Klaudiјa II. Kada je postao cesar Dioklecijan je od njega zahtevao da ostavi svoju konkubinu Helenu, i oženi se Maksimijanom pastorkom Teodorom. Postao je poznat vojnik i kada su 293. godine Dioklecijan i Maksimijan Herkules podelili državu, ovaj drugi ga je posinio i uzdigao za cezara (prestonaslednika i svladara). Dobio je upravu nad Hispanijom, Galijom i Britanijom. Njegov najveći uspeh bila je poheda nad Karauzijem i Alektom i ponovno priključenje Britanije Rimskom carstvu. Kada su se 305. Dioklecijan i Maksimijan Herkul na impresivnim ceremonijama u Nikomediji i Miljanu odrekli prestola postao je avgust, ali je 25. jula 306. godine iznenada umro u blizini Jorka. Bio je pravden i dobrodušan vladar. Njegov sin Konstantin I iste godine postao je cesar u 3. tetrarhiji i tako mu je pripala vlast nad istim delom države, kojim je upravljao njegov otac.

Za novac Konstancija Hlor može se reći da je kovan u težini Dioklecijanove novčane reforme. Njegov stebreni novac, argentus, kovan je od dobrog srebra (iz 1 funte srebra 96 komada) težine 3,4 grama. Urmesto sestercijusa kovani su laki folisi. Njegova mala bronza je kovana u

veličini antoninijana i presvućen srebrom nitratom. Imao je i bronzane kvinare, koji su retki. Njegov novac je lako odrediti, bez obzira što je natpis na novcu često isti kao i na novcu njegovog kasnijeg naslednika Konstancija II. Razlika u novcu nije samo u težini, nego su i portreti sasvim različiti. Konstancije I ima bradu i brkove, njegov portret prikazuje statog muškarca. Neki primerci novca, na kojima su portreti rađeni od boljih umetnika, pokazuju lep vedar portret muškarca, jakе volje i pravilnih crta. Njegov novac nema mnogo varijanti natpisa. Za razliku od Konstancija II natpis na njegovom novcu nikada ne počinje sa titulom DN (Dominus Noster). Kao cezar kuje novac od 293-305. god. i tada je tekst na aversu novca: CONSTANTIVS CAES, CONSTANTIVS NOB(IL) C(AES), FL VAL CONSTANTIVS NOB C(AES), VIRTVS CONSTANTI NOB(IL) C.

Posle abdikacije Maksimijana 306. godine pa do svoje smrti u junu 306. godine kuje novac kao avgust sa legendom: CONSTANTIVS (PF) AVG, IMP CONSTANTIUS P(IVS) F(EL) AVG, IMP C CONSTANTIVS P F AVG. Nakon njegove smrti kuje se komemorativni novac od strane careva Maksenca i Konstantina I. Natpis na ovom novcu je: DIVO CONSTANTIO PIO, DIVO CONSTANTIO AVG, DIVVS CONSTANTIVS, DIVO CONSTANTIO PIO PRINC.

KONSTANTIN I (CAIUS FLAVIUS
VALERIUS CONSTANTINUS, 306-337)

Rodio se u Nišu 282. godine kao nezakoniti sin Konstancija i njegove konkubine Helene, krčmarice iz Bitinije. Dioklecijan ga je uzeo kod

sebe na dvor gde je vaspitan a i kao zalog vernosti njegovog oca Konstancija Hlor. Nakon Dioklecijanove abdikacije otišao je kod oca u Galiju. Posle Hlorove smrti vojska ga je 25. juna 306. godine u Trieru izvukala za avgusta. I pored toga što je bio izvukan za avgusta Konstantin je prihvatio manju titulu cezara, izgovarajući se da bi mu život bio nesiguran ako iza sebe ne bi imao vojsku. Galerije, nemajući drugog izbora, nevoljno ga je priznao za cezara u zapadnom delu imperije dok je za avgusta postavio Flavije Severa.

Lukav i dalekovid čekao je svoj trenutak da ostvari cilj i postane impertor celog Rimskog carstva. Da bi ostvario ovaj svoj cilj Konstantin nije hirao sredstva i način. Svoga tasta Maksimijana nije podržao u borbi protiv Galerija i kada se Maksimijan sklonio kod njega i pokušao da mu

preotme vlast zarobio ga je i velikodušno mu dozvolio da izvrši samoubistvo (310). Posle odlučujuće pobeđe nad Maksenjem kod Milvijskog (Mulvijskog) mosta 23. oktobra 312. postao je vladar celog zapadnog dela carstva.

U vezi pobeđe kasnije je raširena legenda da je Konstantin uoči bitke video plameći krest na nebnu, sa grčkim rečima „en toutoi nika“ (u ovom znaku ćeš pobediti). Konstantin je ujutro naredio da se rimski orlovi na zastavama zamene krstovima, a da vojnici svoje štitove obeleže hristogramom. Konstantin je dobio bitku kod Mulvijskog mosta a Maksenje se utopio u Tibru. Senat posle ove pobeđe Konstantinu I dodjeljuje titulu MAX-prvi među jednakima. U vezi sa ovom vizijom je i novac njegovih naslednika na kojem se javlja

reversna legenda HOC SIGNO VICTOR ERIS-(u ovom znaku pobedice). Tokom narednih godina sve više je pokazivao naklonost prema hrišćanstvu tako da od 317. godine, sa njegovog novca postepeno nestaju paganski motivi. Protiv svoga šuraka Licinija vodio je nekoliko pohoda od 314.-324. godine kada ga je konačno pobjedio. Na molbu sestre Konstancije poštudio mu je život ali se ubrzo predomislio i pod izgovorom da opet priprema zaveru naredio je da se zadavi. Licinijevog cezara Martinijana pogubio je još ranije pa najzad postaje gospodar i istočnog dela. Tako je postao jedini vladar celog rimskog carstva (totius orbis imperator). Nije imao milosti ni prema Licinijevom sinu Liciniju II. I svog starijeg sina Krispa, iz prvog braka sa Minervinom, koji je optužen da kuje zaveru protiv njega, nije poštdeo, naredio je da se ubije 326. god. u Puli. Po njegovom naredenu, Fausta njegova druga žena zadavljena je u kadi za vreme kupanja.

Kraćko vreme pred svoju smrt (335) posledio je carstvo između svojih sinova Konstantina II., Konstancije II. i Konstansa i nećaka Dalmacija i Honibalijana. Umro je posle 32 godine vladavine, 22. maja 337. godine.

Posle pokolja potomaka Konstancije I. i Teodore u Konstantinopolju 22. maja 337. imperija je podešena između njegovih sinova. Tako je njegova Imperija podeljena na tri dela

koje je samo zajednicki novac povezivao u jednu celinu.

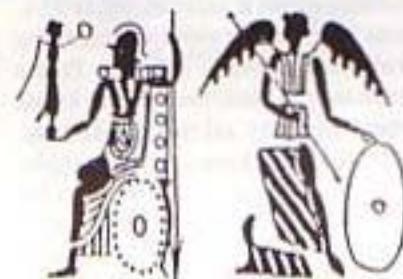
Konstantin I. Veliki uveo je u upotrebu 309. godine novi zlatni novac nazvan solid (solidus) koji je imao vrednost 1/72 rimske funte i čija je težina bila 4,54 grama. Osim ove nominale kuju se i manje: polovina solida, semis (semmissis) težine 2,27 grama i trećina solida, tremis (tremissis) težine 1,51 grama. On takođe uvođi u opticaj i novac od dobrog srebra nazvan miliarens. Ovaj novac udlikovao se dobrim kvalitetom metalala a i lepotom izrade. Njegova težina u početku bila je 4,54 grama. U vremenu dok je bio cezar 306.-307. god. na njegovom novcu javljaju se sledeći natpisi: CONSTANTINVS NOB C(AESAR), CONSTANTINVS NOVIL(I) C, FL VAL CONSTANTINVS NOB C, FL VAL CONSTANTINVS NOB CAES(AR). Kao Filius Avgustorum 308.-309. god. CONSTANTINVS FIL AV(G), FL VAL CONSTANTINVS FIL AVG(G), FL VAL CONSTANTINVS FIL AVG.

Kao avgust 309.-337. god. kuje novac sa legendama: CONSTANTINVS AVG, CONSTANTINVS P (F) AVG, IMP (C) CONSTANTINVS AVG, IMP (C) CONSTANTINVS MAX AVG, IMP (C) CONSTANTINVS P (F) AVG. Posle njegove smrti kovan je novac sa natpisom: DIVO CONSTANTINO P.

Njegov je novac i onaj na kojem je natpis DV CONSTANTINVS PT

AVGG (Divus constantinus pater avgitorum). Ovde se javlja interesantna greška, obzirom da je bilo tri avgusta treba da piše AVGGG. Na reversu ovog novca je kvadriga u kojoj je Konstantin. Kasnije se kuje novi tip gde je na reversu prikazan Konstantin ogrnut velom i natpisom VN-MR (Veneranda memoria). U spomen svoje majke Jelene (Helena) kovan je takođe novac.

U vreme njegove vladavine kovan je i mali bronzani novac sa natpisom URBS ROMA, ROMA i CONSTANTINOPOLIS bez carevog imena i titule. Na reversu ovog novca su personifikacije navedenih gradova. U čast stanovnika Rima dao je da se kuju mali bronzani kvinari sa natpisom POP ROMANUS.

ZANIMLJIVOSTI

Iako je Srbija krajem Srednjeg veka kovala svoj novac, a obilato se služila i stranim monetama, trampa se teško iskorjenjivala, tako da je i za pojedine kazne koje su morale biti plaćane vladarima i manastirima, etalon vrednosti i dalje bio izražavan u volovima odnosno blagu. Na takve primere našizimo u Žičkoj povelji iz XIII veka, u Hilandarskoj povelji kralja Milutina početkom XV veka, kao i poveljama za manastire Gračanicu i Banjsku. U ovim poveljama se posebno kazni predviđaju i kazne u volovima, konjima, platnu i ovcama:

krada = 6 volova;

krada konja = 6 konja;

krvava tuča = 6 komada platna;

tuča sa manastirskim činovnikom = 6 ovaca...

Najzad, u srpskim rudnicima se sve do kraja XV veka plaćalo u sirovom srebru.

NOVČANI SISTEM U CRNOJ GORI

U XIX veku Crna Gora nije imala sopstveni novac. Na njenom području, kao i u Srbiji, u pretežnom delu tога veka, cirkulisaо je strani novac, da bi u drugoj polovini istog veka postao dominantan austrijski novac-talijer odnosno florin (forint), i to kako metalni tako i banknote. Iz toga razloga se tada u Crnoj Gori vršio obračun u austrijskoj moneti, i to u prvo vreme u talirima i florinima, a kasnije samo u florinima, dok se u tadašnjoj Srbiji obračun vršio u groševima, kao obračunskom novcu. I kursevi stranih monet ravnali su se prema kursevima koji su važili u Austriji. Početkom XX veka (u januaru 1901) crnogorsko Ministarstvo finansija izdalo je naredbu „da se od 1. maja 1901. godine uvede u Crnu Goru kruna kao novčana jedinica. Prema ovom novom uredenju jedna će kruna imati vrijednost od pedeset novčića, pa po tome dve krune vrijedeće koliko jedan dosadašnji stari florin“. Ova promena predstavljala je u stvari sao-

para). Ovaj novac je bio izjednačen sa austrijskim novcem po leguri i po deljivosti (100 helera=100 para) pa je time omogućeno da perper cirkuliše i na austrijskoj teritoriji. Inače, novac je iskovan u austrijskoj kovnici u Beču, gde je bio direktor Mita Petrović, Srbin, rodom iz Pančeva, koji je svojom pomoći tukode doprineo da se ovaj posao obavi sa uspehom.

Značaj ove mere bio je i u tome što je Crna Gora ovim putem dobila svoju obračunsку jedinicu, te su se obračuni i vodenje računskih knjiga vršili u domaćoj moneti-perperu, a ne više u stranoj kao do tada. Kasnije se pristupilo i kovanju srebrnog odnosno zlatnog novca. Srebrni novac je iskovan 1909. godine u francuskoj kovnici, pri čemu je Srpska narodna banka preuzeila na sebe kreditiranje ovog posla. Novac je izrađen u komadima od 5 i 1 perpera (koji su pušteni u opticaj u junu 1909) a u 1910. godini i od 2 perpera (koji je pušten u opticaj u aprilu 1910). Što se tiče zlatnog novca, on je iskovan 1910. godine u bečkoj kovnici, i to u komadima od 100, 20 i 10 perpera, koji su pušteni u opticaj u martu 1910. godine. Iste godine je, povodom proslave pedesetogodišnjice vladavine knjaza Nikole, izrađen i pušten u opticaj i jubilarni zlatan novac istih apoena, tj od 100, 20 i 10 perpera.

Razume se da su se u daljem razvoju, a prema nastalim potrebama, kovale nove količine pojedinih vrsta novca, tako da je crnogorskog novca svih vrsta iskovoано za ukupnu 5.370.000 perpera. Pri tome je kovanje novca imalo ne samo monetarni već i čisto finansijski značaj, jer je državna kasa na kovanju novca ostvarila čist prihod od 1.271.870,24 perpera, i to isključivo od srebrnog, niklenog i bronzanog novca, dok je zlatni novac kovan sa izvesnim gubitkom.

Do 1910. godine crnogorski metałan novac je rađen i pušten u opticaj na osnovu knjaževih ukaza, u skladu sa čl. 10 Ustava. Međutim, početkom decembra 1910. godine donet je i Zakon o državnom novcu Kraljevine Crne Gore, koji je stupio na snagu početkom 1911. godine. Prema tomu Zakonu, Crna Gora „usvaja na svojoj teritoriji za novčani saobraćaj zlatnu valu-

tu, čija je novčana jedinica perper“. To bi značilo da je u Crnoj Gori, kao novčani sistem, zaveden monometalizam na bazi zlata, ali je Zakon ujedno usvojio i dotada iskovani srebrni, bronzani, nikleni i bakarni novac.

Za razvoj novčanog sistema u Crnoj Gori bila je od važnosti i Monetarna konvencija sa Austro-Ugarskom, koja je stupila na snagu 21. septembra 1911. godine. Ovom Konvencijom bilo je utvrđeno (na bazi reciprociteta) da se u određenim slučajevima crnogorski novac ima primat kao platežno sredstvo u Austro-Ugarskoj, a austrougarski novac u Crnoj Gori, što je u velikoj meri olakšalo platni promet između ovih dveju susednih zemalja.

Kada je nastupio Balkanski rat a kasnije i I svetski rat, i Crnoj Gori su bila potrebna velika finansijska sredstva. Do tih sredstava crnogorska vlada je došla putem štampanja i puštanja u opticaj čistog papirnog novca. Izdavanje ovog novca vršilo se prema Zakonu o izdavanju blagajničkih uputnika od 23. oktobra 1912, prema čl. 6

bražavanje crnogorske valutne situacije promenama koje su izvršene u austrougarskom novčanom sistemu.

Međutim, u Crnoj Gori su se već dugo, a naročito krajem XIX veka oscjećale štetne posledice takve situacije po razvoju i položaj crnogorske privrede, pa je sve više dolazila do izraza težnja da Crna gora iskuje svoj novac i da se na taj način emancipuje od austrijskog novca. Smatralo se da to nije bilo samo pitanje formalnog prestiža već da su tu dolazili u obzir i momenti političkog i finansijskog karaktera. U prvo vreme se nailazio na znatne teškoće, a naročito od strane Austrije. Napor su ipak urodili plodom, pa je prvi crnogorski novac iskovan 1906. godine, a na osnovu Ukaza knjaza Nikole od 11. aprila iste godine. Torn prilikom je kao novčana jedinica ustanovljen perper, a iskovan je i bronzani (1 i 2 pare) i nikleni (10 i 20

Budžeta za 1914. godinu, prema Zakonu o izdavanju blagajničkih uputnika i bonova od 25. jula 1914, prema Zakonu o izdavanju bonova od 10. maja 1915, kao i prema Zakonu od 4. decembra 1915. godine. Za sve te emisije bilo je karakteristično, da su se uputnice, zapisi i bonovi (kako se sve nazivao papirni novac u pomenutim propisima) imali obavezno primati kao sredstvo plaćanja na svim javnim blagajnama, a takođe i u privatnom prometu. Druga karakteristika bila je u tome što je ovaj novac izdavalо crnogorsko ministarstvo finansija, jer Crna Gora nije imala emisionu banku. Postojala je, istina, Crnogorska banka, koja je osnovana 1906. godine, a koja je u izvesnom smislu imala karakter centralne banke (potpomagana je i od strane sarmih vlasti) ali ona nije imala emisionu funkciju.

O NALAZIMA RIMSKOG KOLONIJALNOG NOVCA U SRPSKOM PODUNAVLJU

Područje srpskog Podunavlja obuhvaće nalazima rimskog novca. Evidentirani, sakupljeni i naučno obradeni oni obogaćuju saznanje

Sl. 1. Flp I - Viminacijum

maće antičke prilosti i čine osnovu za utvrđivanje monetarnih tokova na ovom specifičnom pograničnom prostoru Rimskog carstva. Isto tako, retki ili unikatni primerci otkriveni na ovom prostoru proširuju saznanja o rimskom novcu uopšte. Zajedno sa arheologijama, odnosno istorijskim, arheološkim i epigrafskim istraživanjima, i numizmatika daje svoj doprinos zetoviji regiona, koji je u sklopu Rimskog carstva bio od prvog do polovine petog veka,

Sl. 2. Flp I - Docla

Pored mnogobrojnih nalaza rimskog i senatskog novca počev od vremena Augusta pa nadalje, veoma je interesantan kolonijalni novac, izrazito kada je emitovan u prvoj polovini III veka. Prisutstvo novca gradova iz istočnih i srednjih provincija, odnosno partskih i maloazijskih gradova, gospodarskom i trgovinskom prodoru sa Srbije kao i o potrebama i ekonomi-

skim mogućnostima panonskog i gornjomezijskog podunavskog limeskog regiona,

Kolonijalni novac predstavlja skupinu rimskih kovanja koja nisu opštetržavna. Veći deo te skupine pripadao je gradovima, manji - celim provincijama. Osobito je kovan u istočnom delu Carstva. Pojedini grčki gradovi zadržali su pravo svog kovanja novca. Takvo pravo odobrenjem cara sticale su i provincije i oni gradovi, koji su imali potrebe za nižim nominalima, odnosno tržišno ekonomski uslove za izdavanja svog

Sl. 3. Gordjan II - zajedničko kovanje godova Iktina i Srmne. Gvobni nalaz, u Moci Jevrosme u Beogradu.

novca. Kolonijalni novac obuhvatao je kovanja nižih nominala, koji je u slabijem prilivu senatskog aesa, zadovoljavao potrebe u lokalnom prometu. Na njima, izuzev u nekoliko slučajeva, srećemo portret cara, a na reversima lokalna hožanstva, građevine i sadržaje iz lokalne sfere. Emitovanje kolonijalnog novca prestaje u decenijama teške vojne političke i ekonomijske krize kojom je Carstvo bilo obuhva-

Sl. 4. Gordjan II - Viminacijum

vačeno u zadnjim decenijama principata. Opadanje srebrne monete legalno započeto krajem II i početkom III veka u križnom razdoblju, počev od

Sl. 5. Gordjan II - Stobi

pedesetih godina dostiže takve razmere, da „srebrna“ moneta toga vremena, antoninijan, sadrži samo procenat do dva srebra. U takvim uslovima bilo je neodrživo kovanje senatskog i kolonijalnog bakrenog novca kao nižih nominala, čija je nominalna vrednost, jednog jedinog takvog primerka, dostizala vrednost „srebrne“ monete. Uporedjujući smanjenjem i obustavom kovanja senatskog aesa prestaje i kovanje mnogih gradova u istočnom delu Carstva,

Sl. 6. Gordjan II - Nicæa

Monetarni sistem koji je uspostavio Avgust i koji je trajao kroz razdoblje principata praktično je bio razoren. Monetarni sistem dominata obeležice Dioklecijanove i Konstantinove reforme,

U prvim decenijama III veka, sve do pojave viminacijumske i dakijske emisije, na delu srpskog Podu-

novčića najzastupljeniji su nalazi novca grada Nikeje iz maloazijske Bitinije. Nikeja je kroz period severijanske epohe bila veliki regrutni centar, što govore i njeni novčani tipovi sa legijskim oznakama, odnosno veksilima. Od vremena cara Karakale pa nadalje, do otvaranja lokalne kovnice u Viminacijumu, na našem prostoru uglavnom nalazimo vekstilarne tipove nikejskog novca. Osobito je prisutan novac careva Aleksandra Severa i Gordijana III. U priličnom broju zastupljen je novac municipija Stobi, što ukazuje na živ moravsko vardarski prometni pravac, svakako intenziviran u severijanskom razdoblju. Iz istočnih (pontskih i maloazijskih) gradova zabeleženi su nalazi Markijanopolsa, Anhiala, Hadrijanopola, Nikopolja, Tiatire i Šmirne, Nikomedije, Efesa i drugih. Kada je 239. godine u Viminacijumu otpočela sa radom provincialna kovnica, novac

Nikeje i drugih gradova sasvim je potisnut.

Tokom četvrte i pete decenije III veka dominira provincialni novac Mezije emitovan u Viminacijumu od 239 - 254/5. godine. Nešto kasnije, emitovan od 246 - 256/7. godine, priključuje mu se novac provincije Dakije, u nalazima višestruko manje zastupljen. Jedna slobodna procena na osnovu grubog uvida u dosadašnje zabeležene nalaze ova dva provincialna

Sl. 9. Elagabal i Julia Maës Markianopolis

godina na viminacijumskim i dakijskim emisijama od značaja je za proučavanje rimske istorije i uspostavljanja hronoloških okvira za događaje koji su se zbili polovinom III veka na dinamičnom podunavskom prostoru. Stoga se ovim kovanjima posvećuje dužna pažnja; primereno je sakupljati kolekciju prof. Svetozara St. Dušanovića i Ference Martina, koje su obradene i publikovane (B. Borić-Brešković, Novac kolonije Viminacijuma u zbirci Svetozara St. Dušanovića, Beograd, 1976; F. Martin, Kolonialpragungen aus Moesia Superior und Dacia, Budapest, 1992; N. Crnobrnić, Novac provincije Dakije u zbirci Svetozara St. Dušanovića, Beograd, 1993). Dobro je da interes među našim numizmatičarima kolecionarima za ovaj novac ne opada. Nadajmo se da će nas obradovati nekim novim do sada nepoznatim i nezabeleženim detaljima.

Sl. 8. Julia Domna - Stobi

nalna kovanja upućuje na to, da na 15 primeraka Viminacijuma srećemo po jedan primerak novca Dakije.

Medju našim sakupljačima starog novca interesovanje za novac Viminacijuma i Dakije, uprkos obilju sakupljenih primeraka, ne opada. Obe ove monetarne grupe obeležavale su svoje proizvode godinama lokalne ere, što je bio redi slučaj u lokalnoj monetarnoj produkciji. Označavanje lokalnih

Sl. 7. Gordjan II - Nikeja

ZANIMLJIVOSTI

FALSIFIKATORI

(II)

Klasični primer prevare dogodio se u Francuskoj u periodu od 1716-1721. godine. Dogadaji su počeli da se odvijaju 1715. godine posle smrti kralja Luja XV. Francuska je bila pred bankrotom, sa ogromnim državnim dugom od preko 3 miliona livri. Jedna problematična ličnost po imenu Džon Lo, čovek koji je bio osuden za ubistvo zbog čega je iz Škotske pobjegao na kontinent, video je muke francuske vlasti, i s tek krunisanim Kraljem sklopio ugovor o spasavanju Francuske. Njegov plan bio je jednostavan. On je želeo da kontroliše centralnu banku sa isključivim monopolom na štampanje novca. (Francuska je u to doba bila pod kontrolom privatnih bankara koji su kontrolisali snabdevanje novcem. Međutim, novac u Francuskoj je počivao na zlatnom standardu i ti bankari nisu mogli da ga obezvrede izdavanjem više priznanica nego što je bilo zlata). Očajni Kralj ispunio je uslove Džona Loa. Dat mu je isključiv monopol, a Kralj je dekretom obznanio da je nezakonito posedovati zlato. Džon Lo je tada mogao da započne sa štampanjem novca bez pokrića, a ljudi nisu mogli da svoj sve bezvredniji papir zamene za zlato. Na samom početku ostvaren je kratak period prosperiteta, i Džon Lo je hvaljen kao finansijski heroj. Francuski dug je otplaćivan, naravno papirnim novcem kojem je padala vrednost, ali to je bila cena kratkotrajnog prosperiteta. A Francuzi verovatno nisu shvatili da je Džon Lo taj koji je izazivao pad njihovog novca. I kako to obično biva, Kralj i Džon Lo su postali suviše gramzivi, tako da se broj papirnih priznanica isuviše brzo povećavao. Ekonomija je gotovo kolabrirala zbog paprenog rasta cena, a prevareni narod je zahtevao ekonomske reforme. Džon Lo je pobegao da bi spasao glavu, a Francuska je obustavila štampanje bezvrednog papirnog novca.

FILOZOFOI NA ANTIČKOM NOVCU

(2)

U PRVOM DELU OVOG ČLANKA (DINAR BR. 10, STR. 21-24) DATI SU OPISI NOVCA NA KOJIMA SU PREDSTAVLJENI GRČKI FILOZOFOI.

U DRUGOM DELU SLEDI POKUŠAJ ZAKLJUČNICH RAZMATRANJA NA OSNOVU PREZENTOVANOG NOVCA.

Na novcu u užem smislu (bez kontornijata) predstavljeno je 7 grčkih filozofa.

S. 1

ih filozofa. Pitagora je jedino predstavljen i na novcu i na kontornijatu. Na jednom pariskom kontornijatu predstavljen je Pitagora (sl. 1) kako sedi uvijen u ogrtač, leva ruka podignuta i stavljena na obraz, zamišljen, sa naročito dugačkom bradom. Duga brada smatra se kod filozofa znakom ranijeg doba. Na reversu glava boga Sunca.

Inače, kontornijati su kovani na kraju carstva. Smatra se da su imali ulogu talismana obzirom na magiske ličnosti prikazane na njima. Brojni su u Rimu, ali i u Konstantinopolju. Osim Pitagore na kontornijatima nalazimo i predstavu Anaksarha (Abdera, oko 340 p.n.e.; sl. 2). Anaksarh je bio savremenik Aleksandra Makedonskog i pratio ga je u ratovima u Aziji, a bio je učenik Diogena iz Smirne. Za neprijatelja je imao Nikokreona, kiparskog tiranina. Zbog smernosti i unavnoteženosti života zvali su ga „Srćnikom“. Predstavljeni su jedan naspram drugog, levo tiranin, desno filozof sa imenima iznad glave, bez brade, sa dugom kosom koja podseća na Apolona. Anaksarh podseća na Sokrata, sa punom bradom i golim čelom. Slične predstave nisu nam poznate. Mada predstava Pitaka i Alkeja na novcu Mitilene

je isto tako neobična: filozof-tiranin i pesnik izgnanik.

Na kontornijatima imamo predstave još dva filozofa koji su živeli u rimsko vreme (I-II v.n.e.). To su Apolonije iz Tijane, novopitagorejac, pod Neronom i Domicijanom, i Apulej iz Madaure u Africi, platoniciar, u vremenu Hadrijana. Portret Apolonija (sl. 3) predstavljen je u kasno carsko vreme sa natpisom APOLLONIVS TEANEVS. Glava ovenčana lоворovim venčem, sa bradom, obučen u tuniku i plašt iz kojeg vidi ruka. Apulej (sl. 4) predstavljen je sa dugom kosom bez brade sa uzanom trakom oko glave, ispred palmina grančica. Natpis APVLEIVS. Na reversu vojnik u kaci-

S. 2

gi, naoružan štitom i kopljem, ispred hrama na čijem vrhu su tri ljudske glave.

Rimski državni kovanje u prvih vekovima. Carstva nemaju predstave ljudi od duha jer su ikonografski vezani za cara i propagiraju njegovu moć. Rimski praktični duh veoma je cenio besednike i političare te je od Grka u rimsko vreme Demosten bio veoma popularan. O tome govore brojne rimske kopije njegovih portreta na gemama, kao što je ona koju je radio Dioskurides iz avgustovog vremena, verovatno po uzoru na statuu koju je po antičkim citatima izradio Poljenkto posle smrti Demostena (sl. 5). Sličan portret nalazimo i na stak-

lenim pastama. (sl. 6). Po analogijama na osnovu okrugle plastike na staklenim pastama prikazan je i Epikur za koga znamo da je bio vrlo popularan u Rimu u I v.p.n.e. i I v.n.e., zatim Hrizip, Sokrat i kako smo već istakli možda Aristotel. Platon nije predstavljen. Osim Sokrata radi se o helenističkim duhovima. Može se reći da su u zadnjim decenijama Republike i u I veku carstva još uvek postojale bliskosti Rimljana naročito sa helenističkim filozofima čije predstave nalazimo na gemama, staklenim pastama koje su umetane u prstenje, na terakotama (sl. 7) ali ne i na državnog novcu. Na novcu smo samo van državnog rimskog kovanja, tek od vremena Trajana (kraj I i poč. II veka) pa do Galijena (2. pol. III veka) konstatovali predstave filozofa u Maloj Aziji i ionskim ostrvima iz presokratovog vremena (osim Hrizipa). Tek pod rimskom dominacijom slaviće Jonjani svoje slavne, možda da pokazuju osvajaču vezu sa nekadašnjom slavnom Grčkom, sa nezavisnim duhovima koji su se začeli upravo tu, u Joniji.

Od 7 filozofa čije smo predstave konstatovali na novcu njih 5 je poreklom iz Jonije i pripada dosokratskom vremenu; osim sokratovega Euklida iz Megare (Grčka-dorsko naselje) i sto-

S. 3

čara iz helenističkog vremena Dioniza iz Soloa (negrčki grad u Akropolu).

Dakle, na novcu su dominantni jonski filozofi V i VI veka. Pomaže je neobično da ne nalazimo predstavu Talesa iz Mileta s obzirom da su na novcu prisutni Pitak i Bijant.

Pitagora je sudeći po brojnim predstavama na novcu bio veoma slavljen. Prikazan je u glavnom u sedecem stavu sa skiptrom kao Zevu. Po Elijanu nosio je zlatan venac. Samo na jednom primerku novca Pitagora nosi traku u kosi i stoji. (Traka u kosi nije uobičajena za predstave filozofa već je nalazimo kod predstava lekara i čudotvoraca). I mračni aristokrata Heraklit, protivnik demokratskog uređenja, kao i Pitagora, bio je veoma slavan i kasnije u rimsko vreme kada se naglašavala suprotnost između mračnog Heraklita i našmejanog Demokrita. Predstavljen je na novcu sa atributom Herakla-toljagom, kao snažan prorok novih shvatanja. Neki povezuju taj atribut sa aluzijom na njegovu ime. Voleo je svoj zavičaj, nije ga napuštao i nije nikome išao. Zna se da se odrekao kraljevske časti u korist brata. Njegov spis imao je toliku slavu da su se po njemu javili sledbenici nazvani heraklitovi. Divio se Talesu i Bijantu.

Poslednji jonski filozof čije predstave nalazimo na novcu je Anaksagora, čovek plemenitog roda, koji je bio prvi filozof koji je otišao u Atinu i po antičkim citatima bio savetnik u državnim poslovima Periklu. I on se odrekao bogatstva, kao i Heraklit i posvetio svom idealu. Zbog svojih učenja ostrakizmom progutan je iz Atine.

Sl. 4

Već smo istakli da su sve predstave filozofa na novcu iz rimskog vremena iz prva tri veka carstva, ali van državnog kovanja koje je bilo podređeno samom caru. Novac kovan u

joniji udaljenoj od prestonice ima provincijski karakter sa orijentalnim uticajem. Uopšte, ova lokalna izdanja razlikuju se od državnih. Novac je isključivo od bakra ili mesinga, više se obraća pažnja tradiciji, na nještu srećemo kultove koji su bili duboko usadeni kod azijskih Grka. Grčki gradovi na Istoku svojim kovanjima pokazuju vezu koja je sjedinjavala grčke gradove i pod rimskom dominacijom a u isto vreme pokazuju i svoj lokal-patriotizam. Stavljući likove filozofa na novac oni slave svoju slavnu prošlost i pokazuju rimskoj imperiji svoje najslavnije duhove. Verovatno su rezaci kalupa imali pred sobom spomenike koje su ih inspirisali. Međutim, predstave jonskih filozofa u okrugloj plastici nisu zasigurno poznate i radi se uglavnom o

Sl. 5.

prepostavkama. Sama površina novca je mala da bi se istakle karakteristike predstavljenih filozofa koje poznajemo iz antičkih citata: mrzvoljnost, polemičnost, mirnoća itd. Predstave su grube i jednolične sa dosta etruskog uticaja, pomaže ukočene. Ikonografski elementi se svode na figuru koja stoji pomoćno ukočeno, glava data u profilu sa bradom, ili polunagi ili ogrnuti ogrtačem. U ruci drže globus ili pokazuju na njega kao gospodari znanja. Jedino je Pitagora predstavljen kako sedi (na većini primeraka) sa skiptrom u zevsovskom stavu koji podseća na revers tetradrahme Aleksandra Makedonskog. Heraklit je predstavljen sa tolja-

gom kao najveći junak Grčke, Herakle, što ukazuje koliku je slavu imao. Glava mladog Herakla javlja se i na

Sl. 6

novcu Aleksandra Makedonskog. Tračka u kosi javlja se samo jednom kod Pitagore i ne može se sa sigurnošću prihvati kao elemenat na osnovu kog bi se herme sa obručem oko glave povezale sa tim filozofom. Filozofski gest-ruka podignuta ka bradi uočljiva je samo kod Hrizipa gde se vidi očigledan uticaj okrugle plastike. Svi filozofi predstavljeni su na reversu, samo mudraci Pitak i Bijant i Euklid(?) predstavljeni su na aversu novca. To je tzv „kvazi autonom“ novac koji ne nosi lik imperatora. Ali, tu svoju relativnu nezavisnost ovi gradovi su sigurno skupo plaćali. Palmina grančica, lovov venac karakteristični su kao ikonografski elementi kod prikaza pesnika i čudotvoraca, ne kod filozofa, maske kod komedografa.

Počeci kovanja novca poklapaju se sa počecima jonske filozofske škole. Međutim, klasična Grčka nije stavljača likova živih ljudi na novac te ne možemo ni očekivati predstave Sokrata, Platona na novcu. Ikonografija klasičnog grčkog novca je simbolična: sova, klas, Apolonov tronožac, labyrin, razne životinje, mitološke scene i sl. Ona nije direktno sredstvo da se pokaže politička moć već se veći akcenat stavlja na samostalnost svakog polisa, pobjede, mitsku prošlost grada. Mnogo gradova kovalo je svoj novac sa lokalnim obeležjem i nama često nepoznatom simbolikom, mada je Atina kao najjači politički i kulturni centar klasičnog sveta sigurno dominirala i njen novac je bio na neki način nacionalna moneta. Predstava na atin-

stari novci je slavni bio veliki Heraklej, poznatiji pod imenom glava Herakla, poznat i sa značajnim vlasnicima, na novcu suvremenim. Na novcu je Herakl, da bi tek njegovi naslednici helenistički stupili stavljali svoje portrete ili koristili predstavu Herakla sa Aleksandrovog novca. Cesar će biti prvi Rimjanin čiji je lik za života dospeo na novac. Posle njega svi rimski carevi stavljajuće svoje portrete na novac za života. Sve titule i predstave bice podređene političkoj propagandi u korist cara. Naravno da će toj želji biti žrtvovan umetnički izraz. Ikonografija rimskog novca stoga je jednostavna, jasna, i podređena caru i njegovoj porodici. Zato na

rimskom rimskom novcu i ne može se vidjeti predstave ljudi od duha.

Međutim, ne može se tako istro preći granica između pozitivnog grčkog i praktičnog rimskog duha.

sl. 7

Grčki duh je nastavio da živi i u rimsko vreme. Na kraju Republike i ne gde do Avgusta obični rimski građani bili su bliski sa grčkim filozofima jer na pesteju koje je izradjano od jetline staklene paste nalazimo portrete Epikura, Hrizipa, Sokrata, Aristotela,

te? Na gemama i terakotama takođe nalarimo predstave ljudi od duha pa i filozifa. Međutim, na novcu predstave filozofa nalarimo samo van državnog kovanja u Joniji u prva tri veka rimske dominacije da bi na samom kraju carstva u Rimu, a posle i u Konstantinopolju, bili veoma moderni kontornijati medalje koji su se koristili kao talismani. Na njima se pojavljuju čudotvorci, magijski duhovi kao Apolonije iz Tijane i Apulej iz rimskog vremena ali i Pitagora. To je već vreme najizraženijeg prodora raznih kultova i misterija sa istoka, sumrak velike Rimske imperije a predstave na kontornijatima vezane su samo za filozofe-mage i nemaju onaj filozofski karakter kao na novcu.

Budite uvereni, dopašće Vam se naša nova sočiva!

Uživajte u jedinstvenoj pogodnosti neprekidnog nošenja sočiva do 30 noći i dana.

Zaradite da stavite Vašu kontaktnu sočivu i vratite ih u nezgodno čas u noći. To je ono što Vam predstavlja **Focus® NIGHT & DAY**, meka kontaktna sočiva. Uživajte jasno čvrste, dani noći, išak i sklon budžetu! Bez ikakve potrebe da se održavaju u sušionici, za čišćenje i dezinfekciju sočiva – sočiva čine skorši i stavlja se u jednostavno mesečno, novu **Focus® NIGHT & DAY**, sočiva su jednostavno vratišu u skoršu.

ALL THE TIME.

Nova
Focus® NIGHT & DAY...
meka kontaktna sočiva

možu se bezbedno
nositi neprekidno do
30 noći i dana.

Up to 30 NIGHTS Extended Wear

Focus® NIGHT & DAY...
sočiva su dizajnirana
da se spava sa njima.

Da li Vam je doktor slada opominio da ne spavate sa sočivima? To je zbog toga što nedostatak kisika može dovesti do

problemata kada se preko noći nose obična sočiva za proširene misterije. Za bezbedno spavanje sa mekim kontaktnim

sočivima, potrebno Vam je izvestreni sočivi koji ne dađe svu kisik koji može povećati da ostane zdravo. Zbog najnovijeg materijala

neopštih mogućnosti **Focus® NIGHT & DAY** sočiva predstavljaju do vrednosti 40 puta više kisika od uobičajenih mekih

kontaktnih sočiva. Vaše oči će moći da očiju isto tako dobro kao da spavate ne meke sočive – čak i da spavate.

tel: 3692-296

LION d.o.o.

СМАЊЕЊЕ И СТАБИЛИЗОВАЊЕ КОВНИЧКЕ СТОПЕ АР-ДИНАРА ЗА ВРЕМЕ ВЛАДАВИНЕ ЦАРА СТЕФАНА УРОША IV ДУШАНА

Српско новчарство XIV века обележено је прогресивним опадањем тежине сребрног новца. Ова појава није била ограничена само на Србију, већ је била заступљена и у суседним земљама као што су Византија, Бугарска, Румунија, Дубровник. Већ на прекретници XII у XIV век бешајмо почетак смањења новчане стопе српске националне монете. Ако знамо да је српски сребрни динар око 1276. године био кован по угледу на венецијански грош са правом мером (*testum pondis*) од 2,178 г и финоћом 0,965 то се већ 1294. године може констатовати опадање вредности српске валуте у односу на млетачку. Тако, по Данију, тогодине имамо следећи однос српске и млетачке валуте: 9 солди српског динара вреде 8 солди млетачког тројника. Динар је, лакле, лакши за 1/9 првобитне тежине. За 4 српска динара добијало се 3,5 венецијанска тројница. Пота века касније, 1345-51 године за 4 српска динара добијало се 3 венецијанска гроша (матане).

Testum pondis или првни мера од око 2,2 г одражавала се, неко не у потпуности, све до пред крај владавине Стефана Дечанског. Крајем XII и почетком XIV века већ долази до значајних колебања брковског новца тога матане са ободним натписом *VROSIVS-REX-STEFAN* и *STEFAN-REX-STEFAN*. Нихова тежина, почев од праве мере 2,2 г, креће се различито, напр. 1,98; 1,70; 1,65; 1,52. Овде није место за навођење разлога свих ових пртакционистичких мера. Млађана назмеђу 1280. и 1322. године, утврених против српског динара. Документи кажу да је априла 1280. године динар у Венецији месњан „*pondus per pondus*“, тј комад за комад. Постоје докази да су српски динари у то време у Дубровнику били у промету упркос млетачким забранама. Да су динари били

искварени млетачке заштите мере не би ни биле потребне, већ би их сами тројици елимишали.

За период Драгутинове владавине као сремског краља првих деценија XIV века карактеристично је да су у Српској држави постојале разлике у новчаној стопи различитих кованица: руднички новац сремског краља Драгутине одликује се нешто већом тежином и финоћом у односу на брковски новац краља Милутина. У вези са овим имамо појаву, да су се на страним трговима појављивали појединачни примерци српског динара којије имају квалитета и тежине од првокласних или да су две српске кованице ковале истовремено различите тежине. Овакав пример налазимо у једном угарском документу из 1309. године у којем се каже да се једна марка сребра рачуна као 9 солида рашких грошева или 10 солида тројнева краља Србије. Десно се, лакле, да је тада Милутинов новац био вреднији од Драгутиновог новца.

Пред крај владавине Стефана Дечанског констатује се смањење пречника и тежине динара на око 1,70 г. Протек Душанових крстатах динара био је 1,61 г. Ово би значило да је 30-тих година XIV века српски динар изгубио 1/4 своје првобитне тежине. Највеће дотадашња колебања српске монете бележимо пред крај владе Стефана Дечанског и Душана краља. Ово смањење тежине новца наставља се и првих година Царства. Крајем 40-тих година и почетком 50-тих година XIV века српски динар се стабилизује на 1,5 г. Иако са мањом али стабилизацијом тежином, основна монета Србије је у време цара Душана, чији је циљ био ујединење свих балканских земаља у велико Српско царство (1346. крунисан је за цара Срба, Грка и Албанца), достигла врхунац политичке и територијалне моћи. У то време су поред

бркове били отворени и многи други рудници (Рудник, Трепча, Плана, Ново Брдо итд.). Поред стабилизованих динара цар Душан кује и мале врсте новца од којих се чеке, судећи по тежини, могу назвати полувишарима а неки трећинама. Нихова тежина је износила у просеку 0,5 г, те се и за њих може рећи да су стабилизовани у оквирима трећег дела динара. Искованы су највероватније као резултат повећаног робногочваног промета. Ту су и велики војни расходи настали ширењем српских територија на рачун Бугара и Византије.

Нема поузданних доказа којико је тачно тежина српска литра сребра. У књизи „Основи привредног развија“ од М. Благојевића налазимо подatak да се АР-литра кретала у распону од 288-316-337,24 г зависно од рудника. Из писаних споменика се види, наиме, да су рудници имали различите литре назване према рударским центрима (М. Влајиниц, Речник наших старих мера у току века). Српска литра је следила традицију римско-византијске литре, тј делала се на 12 унча, свака унча на 6 акса, а ова на две полуунце (Ч. Мијатовић, Финансији Српског краљевства).

У дубровачким архивама се 1353/4. године помињу „*denari del imperador*“ (Душанови царски, стабилизовани динари). Пошто су ван граница Србије поред Душанових крстатах били у оптицају и ови царски динари, природно да су исти морали бити установљене тежине и квалитета. Ако узмемо да је у то време дубровачка танка сребрна либра износила 328 г, а за један перпер се рачунало 12 динара, то бисмо добили тежину Душановог царског динара у просеку од 1,52 г., 18 перпера оваквих динара=1 литра=328 г. Овде се ради о Душановим врстама „*imperiale moneta*“, „*krunicobeni*“, „*zar na prekup*“, „*zar jasni*“ итд. До стабилизације

динара, одије ватутне реформе дошло је прекидањем стarih краљевских и првих царских емисија неујединачене тежине комада (варирање од 2,12 до 0,98 г). Без обзира на нека мишљења да је до стабилизације динара дошло тек пред крај Душанове владавине, мишљења смо да све поменуте врсте Душанових стабилних динара, чије се тежине по прилици крећу у оквирима 1,5-1,3 г, спадају у ове царске динаре и да су они још пре 1353/4 године били заступљени на иностраним тржиштима.

Све до доношења Законика цара Душана ми о уређењу ковања националне монете и ковачке стопе у српској средњовековној

по угледу на млетачку ковницу. Цар Душан је на Сабору у Скопљу 1349. године донео закон са члановима од 1-135 (Стојан Новаковић, Законик Душана цара српског 1349-1354, Бг 1898). У њима још увек нема помена о ковачицама и ковању. Пет година касније, 1354. године на Сабору у Серу бивају изгласани додатни чланови Законика и то чланови 136-201. Златна колебања у тежини новца које је ковао Душан као краљ и на почетку цареваша наметнула су потребу да се она област законски регулише. Члановима 168, 169 и 170 донуне торепоменутог Законика означујује се ковање новца. Овим члановима

глобу што рече цар. У градовима царства ми да стоју златарије и да кову и ине потребе."

Очигледно још изје постојала државна ковница тако да је ковање новца и других предмета од племеничког метала пренето на златаре, и то у царским указом одређеним трговима и градовима. Ово из разлога што Српска држава није имала статну престоницу, већ је иста бивала темо где столовје владар. Из горњих чланова законика видљиве су и санкције за испоштовање парских прописа као и за фалсификоване новце. Велики напредак у историји српског средњовековног новчарства је у томе, што се Закоником као јединим позна-

Илустровани приказ копења и постепеног опадања

Сл. 1. Стефан Драгутин
2,2 г

Сл. 2. Драгутин
2,3 г

Сл. 3. Милутин
2,2 г

Сл. 4. Милутин
1,8 г

Сл. 5. Стефан Дечански
2,3 г

Сл. 11. Душан
1,3 г

Сл. 12. Душан
1,16 г

Сл. 13. Душан
1,5 г

Сл. 14. Душан
1,65 г

Сл. 15. Душан
0,9 г

Сл. 21. Кнез Лазар
1,15 г

Сл. 22. Кнез Лазар
0,7 г

Сл. 23. Кнез Лазар
0,6 г

Сл. 24. Вук Бранковић
0,75 г

Сл. 25. Деспот Стефан
1,3 г

држави немамо, нажалост, никаквих писаних трагова, тако је новац био кован већ деценцијама пре тога. Не постоје писана документа из којих би се видело колика је била новчана јединица. Свака промена тежине новца значила је практично монетарну реформу. Организација ковања до Душана, без писаних споменика, може се само наслуђивати јер је свакако вршила

уређује се организација ковања и кованице, и они гласе:

„Златари и Жупах и у земљи царства ми никада да нест, разве у тргових где јест поставило царство ми динаре ковати.. Аште ли се обрете златар освен градов и тргов царства ми у којем селе, да се този село распе и златар излеже. Ако се обрете златар кове динаре тајно, да се златар излеже и град да плати

тим документом те врсте, условно речено, први пут правно регулише ковање новца у држави Немањића.

Ковачика стопа металистичких новчаних система европских средњовековних држава подразумевала је да се од једне либра сребра добије одређен број комада новца стандардне тежине. На тај начин се утврђивала јединица датог новчаног система. Познато је

да су млетачки мајстори пренесли у Србију већ утврђену тежину за српску монету. Израда је била ручна, па се дешавало да од прописаног броја комада из једне литре сребра поједини комади буду несуједническе тежине. Металистички систем Српске државе подразумевао је летуру сребра са мањим процентом бакра. Динар је током десетица свог постојања поред тежине губио и на пречнику. До Душана он је у просеку износил 20 mm, а за време Душана и до 15 mm. Пречник Душанових малих врста кретао се у просеку између 14,5-16,5 mm. До поступања је долазило због ручне изrade која је практикована све до XVI века. Када се говори о динари-

најтеже у односу на остале врсте стабилизованих динара. Смањивање тежине динара за владе Душана могло је уследити због веће потражње сребра од понуде. Смањивање тежине динара свакако је узроковано деценијским постепеним порастом цене чистог сребра услед повећање потражње. Између година 1311. када је цена сребра по литри износила 13 перпера оди. 156 динара, и 1452. године када је цена сребра износила 22,5 перпера по литри оди. 270 динара, вредност сребра је порасла за 73% (Решетар). Смањење тежине је могло настати и из фискалних разлога, тј. прекидом стarih тежих врста добија се лакши новац за државне потребе.

период подразумева новац као са латиничним тако и ћириличним текстом (Љубићева подела). О редоследу царских смисија изненадом нека мишљења. Царски период, као главни за монетарну активност, имао би по С. Димитријевићу следеће четири фазе и то своје тварење базира на великој Косовској остави из 1873. године. У први, краљевско-царски период спадају динари са јасним назнакама да је Душан цар Ромеја и краљ Срба; и то није спорно. Душан је, наиме, до 1343. године био само краљ српских и поморских земаља. По заузетију Сера 1345. године он преузима титулу цара Ромеја, док истовремено остаје краљ Срба. Новиц овог

ТЕЖИНЕ СРПСКОГ СРЕДЊОВЕКОВНОГ ДИНАРА

Сл. 6. Душан, краљ
1,7 г

Сл. 7. Душан, цар
1,08 г

Сл. 8. Душан
1,0 г

Сл. 9. Душан
1,01 г

Сл. 10. Душан
1,5 г

Сл. 16. Душан
0,5 г

Сл. 17. Душан
0,7 г

Сл. 18. Цар Урош
1,23 г

Сл. 19. Цар Урош
0,8 г

Сл. 20. Вукашин
1,0 г

Сл. 26. Десп. Стефан
1,2 г

Сл. 27. Десп. Стефан
0,5 г

Сл. 28. Ђурђе Бранковић
1,1 г

Сл. 29. Ђурђе Бранковић
1,0 г

Сл. 30. Ђурђе Бранковић
0,6 г

ма смањене тежине и пречника у време Душанове владавине више се не може говорити о колебању млетачке ковиничке стопе, већ о планском смањивању тежине, а то је значило значајну промену ковачке стопе. До ове итапске промене стопе оди, стабилизације динара дошло је већ емитовањем најстаријих царских врста „заштедни напис“ и „крунидбени“, јер су оне и

Овакав пример налазимо и у Старом Риму. У вези са ковничком стопом треба се осврнути и на хронологију Душановог царског новца. До данашњих дана искривили су се неколике поделе Душановог новца. На првом месту је подела на краљевски и царски период. У краљевском периоду кован је новац само са латиничним (латинским) текстом. Царски

периода, који је кратко трајао, препознатљав је по ободном латинском напису REX RASIAE-IMPERATOR ROMANIAE (ROMAIORVM). Овај новац је претходио првој крунисању. Када говори о главним поделима царског новца С. Димитријевић га систематизује у три прве II, III и IV период. У другу групу се спадаја новац који је испрва по крунисању, а ту су најчешће

Душанове нове врсте чији је просек 1,5 г. У овај период, по њему, спала је врста „цар и царица стоје“, која подразумева вишег подврста. Ова врста показује знатна одступања од стабилизованог динара. Тежина оваквих комада креће се од 0,9-1,4 г што указује на велику неуједначеност ковања. Новац је кован како у латиничној тако и ћириличној варијанти. У трећу групу Димитријевић сврстава врсту „цар јаши“. Ова врста по просечним тежинама такође спада у Душанове стабилизоване динаре. По њему она је резултат претходних нестабилних динара типа „цар и царица“, а све у тежињи за даљом стабилизацијом ковничке стоне. У четврту групу сврстава тзв. мали динаре. Насупрот овоме мишљењу П. Прљинчевић сматра да је питање редоследа Душановог царског новца једно од још увек нерешених питања у области српске средњовековне нумизматике. Његово основно размишљање иде у том правцу да је редослед ковања најбоље пратити према тежини новца као и у стадијуму оснапољености калупара. Он је установио да је најстарији царски новац онaj са написом у хоризонталним редовима (види Нумизматичар бр. 2/79) и да одмах иза њега следи крунизована врста. Ово своје тврђење је поткрепио материјалним доказима (види Нумизматичар бр. 5/82). За основ узима тезу да сваки владар на почетку владавине жели да кује што боли одн. тежи новац, тако да редослед ковања треба пратити са онадињем тежине помнога и побољшавањем иконографије новца. Прљинчевић се не слаже са Димитријевићевим предложеним хронолошким редоследом Душанових емисија, које је овај разврстао на основу састава поједињих остава. Он Душанов новац дели на две групе и то на „тешке“ и „најлакше“ динаре, у које спада и мали новац.

Анализом динара ових двеју група утврдио је редослед динара са српским написом. Констатовао је такође да се ове две групе разликују у неким елементима: Исусов лик, словне ознаке, средње тежине. На основу тога редослед ковања био бы следећи:

- Вишередни напис, средња тежина: 1,424 г
- Крунизовани, средња тежина: 1,39 г (тежина опала за 2,25%)
- Цар јаши, средња тежина: 1,37 г (тежина опала за 3,72%)
- Цар и царица, средња тежина: 1,053 г (тежина опала за 26,06% у односу на прве парске емисије).

Логично да су се ове четири главне врсте новца узајамно следиле. Поред односа тежина Прљинчевић овај редослед поткрепљује и већом зрелошћу и икуствном калупара. Он је такође мишљења да су се динарска тешка врста „цар и царица“ и мали новац истог типа узајамно следили. Међу малим новицем бројне су четири врсте: цар и царица стоје; цар и царица седе; цар и царица седе наспрамно; цар седи. Ове врсте укључују и већи број подврста, чија се тежина креће од 0,48-0,80 г. Појавом ових врста констатујемо смањење тежина само неких типова (цар и царица са скингером и дуплим крстом). Смањивање ових малих врста задржало се на тежини од око 0,50 г. Очиглавно је ова врста малих новица следила исту врсту нестабилних горепоменутих динара (цар и царица) тежине око 1 г, те је логичан закључак да је мала новчаница врста стабилизована у релацији са динарским врстама које су претходно емитоване. Тежински однос ових врста у тежим и лакшим апоенима износи 1:3, па је јасно да се онде ради о трећема динара а не полу-динарима. Као прелазна полудинарска варијанта могли би се дефинисати они динари са царем и царицом, чија тежина прелази просек малих динара-трсника.

Помени полудинара и трећака јављају се веома усамљено у средњовековним документима. Термин „grossi de tercio“ налазимо у једном дубровачком документу из 1354. године. На енглески постојање полудинара указује један архивски податак који се односи на потпис прихода манастира Хиландара после Душанове смрти (1357. или 1372) где се међу дажбинама помиње „ДАНЬ ДИНАРЪ ПОЛЬ“.

По Душановој смрти стабилизовани динари доживљавају суноврат. Почиње слабљење српске

државе, Османлије све више надиру на Балкан, па је следствено томе дошло до слабљења националне валуте, шта више, до њене депентрализације после Маричке битке и смрти цара Уроша 1371. године. Доскора јака Царевина постаје континентални обласни господар. Централне власти нема а истиче се неколико обласних господара који поседују већину територија. Монетарно стање неизредно пре и после Маричке битке најбоље осветљава Кичевска остава из 1921. године. Тажне новице, међу којима је у највећем проценту заступљен новац краља Вукшине, крећу се знатно испод Душановог стабилизованог динара (тубитак тежине за око 1/3). За време цара Уроша и краља Вукшине просечна тежина динара износила је 1,0 г. Кнез Лазар је на почетку своје владавине покушао да тежином и иконографијом новца продужи традицију Немањића, али су му динари постепено губили на тежини и она је износила 0,82-0,56 г. Новац осталих обласних господара који су ковали новац тежине је између 0,41-0,29 г. Деспот Стефан Лазаревић је, наследници српски престо, радио на економском, политичком и културном развоју државе, иако је стицајем околности био двоструки вазал. По очевој смрти он као кнез кује мале динаре, чија се тежина кретала од око 0,3-0,5 г. Мале динаре (трећаке) кује и као деспот. Радио је на побољшању националне валуте, спровео је радикалну новчану реформу, тако да је његов динар био стабилизован на око 1,2 г. Са његовим „Законом о рудницима“ дошло би свакако до даљег унапређења законодавства на монетарном плану, да га у томе није спречила прерана смрт. Његов наследник деспот Ђурђе Бранковић није успео да одржи стабилност динара. Тежина његовог новца се кретала у оквирима од око 1 грама (0,8-1,1 г.).

Новчане реформе које су започели цар Душан и деспот Стефан Лазаревић прекинуте су 1459. године пропашћу Српске државе, када настаје петовско монетарно ропство.

NOVO BRDO

(4)

Nemamo pouzdanih podataka o radu kovnica iz vremena vladavine Sulejmana I, kao što ih nemamo i za prethodni period, ali na osnovu sačuvanih akča, kao i nekih dokumenata koji se odnose na druge kovnice, može se zaključiti kako je kovnica radila.

U to vreme postojale su dve „vrste“ kovnica. Prve koje su bile državno vlasništvo i druge koje su izdavane u najam. (U sуштини sve je bilo u vlasništvu sultana). One koje su izdavane u najam morale su da se pridržavaju propisanih pravila. Prema Zakonu „O rudnicima i kovanju novca“ iz 1536, kao i prema kasnijim zapisima, najam kovnica je trajao 3 ili 6 godina. Sa pravom se

može pretpostaviti da su neke odredbe bile na snazi i pre donošenja ovog Zakona. Verovatno su prvi nekoliko godina po stupanju sultana na presto akće izradivane jednim tipom aversa i reversa. Taj period verovatno je trajao 3 godine, kao i period zakupa kovnice.

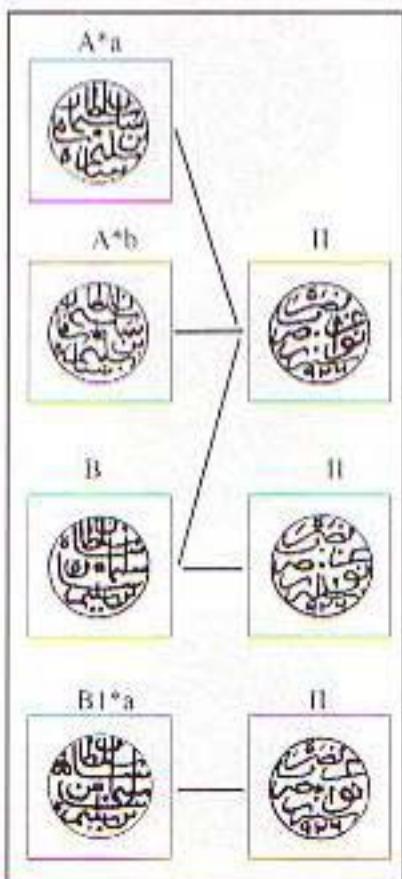
Kovnica u Novom Brdu se u kasnijim fermanima ne помиње kao kovnica koja je izradivala loš novac - akće, pa se i na osnovu toga može zaključiti da je bila državna, carski HAS (vlasništvo sultana). Jedna tako produktivna kovnica u čijoj blizini su bili bogati runici srebra nije se iznajmivala, jer profit nije dolazio u pitanje.

Verujem da je kovnica Novar pri kraju drugog perioda od 3 godine (1520 + 3 + 3 = oko 1526) po nalogu centralne kovnice počela da proizvodi akće koje su se razlikovale od previh, koje su kovane posle dolaska sultana Sulejmana I na presto, samo po maloj izmeni dizajna aversa. Do sada je registrovano dva različita tipa aversa koji su korišćeni tada za kovanje akča (sl. 1, tip A*a i A*b). Dizajn reversa je ostao isti kao i kod onih akča koje su kovane pre usvajanja Beograda, 1521.

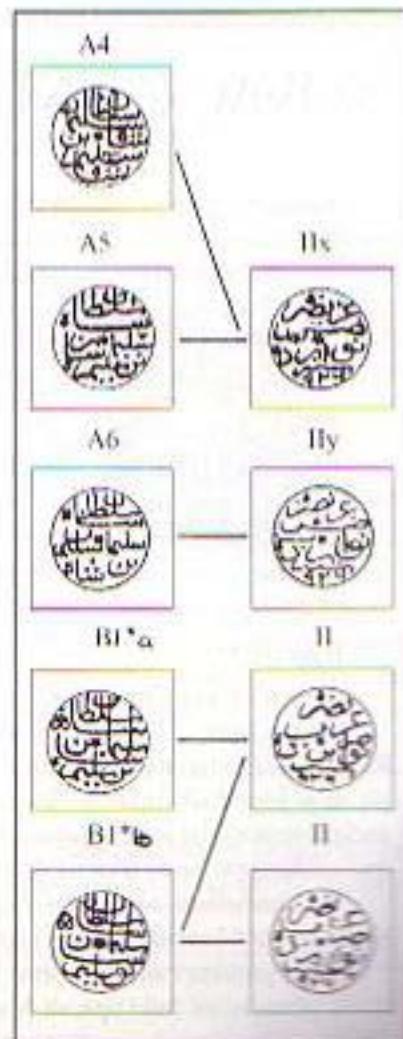
U tom periodu kovanja pojavljuju se i prve akće sa imenom kovnice NOVABERDA. Ove akće su izuzetno retke, kao što je redak i skoro sav novac izrađen pri početku rada neke kovnice. Grad Novo Brdo se krajem XV i početkom XVI veka ubrzano širio. Proizvodnja srebra je porasla, trgovina u gradu je bila u zamahu, što je uslovilo rast naselja pored grada. Kovnica NOVAR koja je bila u tvrdavi nije mogla da zadovolji potrebe proizvodnje novca, pa je zato otvorena druga kovnica u istom gradu. Ta kovnica verovatno je bila u gradu,

koji se razvija ispod tvrdave, a zvala se NOVABERDA.

U popisu stanovništa iz 1526. kao druga po veličini četvrt u gradu je Mahala Kovnica, koja broji 22 domaćinstva. U popisu iza četvrti sledi i popis skupina majstora kovnice. Prema njemu oni se dele na tri grupe, prva - gornje radionice koja broji 18 majstora, druga - srednje radionice koja broji 14 majstora i treća - donje radionice koja broji 12 majstora. Uz prvu grupu majstora gornje kovnica, stoji beleška da su

SL. 1. NOVAR

SL. 2. NOVABERDA

oslobodenih vanrednih nameta po carskoj zapovesti.

Ovaj popis potvrđuje da su posjedale dve kovnica - gornja i donja, a priprema metalata za kovanje verovatno je vršena u „srednjoj kovnici“ koja se pominje u popisu. Ne samo to, nego i napomena da su majstori gornje kovnice bili oslobođeni vanrednih nameta, kazuje nam da je gornja kovnica (Novar) bila carski has.

Kovnica su u samom početku nezavisno jedna od druge proizvodile različite tipove, ali kasnije su se akče razlikovale samo po imenu kovnice.

Mada su kovnica u Novom Brdu (Novar + Novaberda) bile izuzetno produktivne, da bi se dobila prava slika o kovanju iz tog vremena potrebno je uporediti i sa ostalih kovnica koje su tada proizvodile akče u

Rumeliji. Tada su osim dve državne - Kostantiniye i Edirne, akče proizvodile i kovnica koje su davane u najam - Kratova, Uskup, Serez i Siroz. Verovatno u istom periodu kada je otvorena nova kovnica u Novom Brdu - NOVABERDA, akče se pojavljuju iz takode novootvorene kovnice SIDRE QAPSI. Ovo se može zaključiti prema dizajnu (tipu)aversa i reversa tih akča.

Redosled kovanja akča se d zaključiti po razvoju dizajna natpisa na aversu i reversu u odnosu na prve akče, one koje su kovane na početku vladavine Sultana Sulejmmana I. Dizajn aversa se postepeno menjao, te su pojedine reči u natpisu SULTAN SULEYMAN SAH BIN SELIM SAH, postepeno redizajnirane ili pomerane (sl. 1, tip A*a, A*b, B i B1*a). Kod

dizajna reversa je bilo sasvim suprotno, pojedine reči u natpisu AZZE NASARA DURI BE ... SENE 926, menjale su mesto i dizajn tako da su se ti reversi bitno razlikovali međusobno. Kombinacijom aversa koji se „sporo“ razvija i reversa koji se brzo „trasformiše“, dobijamo akče koje predstavljaju dobru zaštitu od falsifikata.

Posle prvih akča koje su otkovane u novootvorenoj kovnici - NOVABERDA usledilo je kovanje novih koje imaju isti tip aversa kao i akče otkovane u staroj - NOVARU (sl. 1 i sl. 2, tip B1*a), ali zato su reversi isti (sl. 1 i sl. 2, tip II) i u prvoj i u drugoj ili je samo jedna kovnica radila sa određenim tipom reversa (sl. 2, tip IIx i IIy).

NOVAC ZA NUMIZMATIČARE

Povodom osamdesetogodišnjice Kraljevine SHS u Sloveniji u privatnom aranžmanu emitovan je prigodni novac od 3 Eura u dve varijante.

Odmah posle raspada Austro-Ugarske, Slovenci, Hrvati i Srbi, koji su živeli na teritoriji bivše monarhije, ujedinili su se u Državu Slovenaca, Hrvata i Šeba. Takva država trajala je osamdeset dana do 1. decembra 1919, kada se spaja sa Srbijom u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

I tip (Sl. 1):

Avers: Tekst „Republika Slovenija“ i „TRIJE EVRI“, u sredini je stilizovan broj 3.

Revers: tekst 80 let ustanovitve Države SHS; u sredini verigar sa rastrgnutim verigama (po motivu Ivana Vavpotiča, slikara koji je autor poznatog motiva sa poštanskih maraka tzv. „Verigara“).

II tip (Sl. 2):

Avers je isti kao i prethodni.

Revers: Tekst: „1250 let Slovenčine - Čedadski zapis 749-1999“. U sredini: Račisova Ara (oltar) u gradu Čedadu u Severnoj Italiji gde stoji slovenački natpis da je knez Račis ostavio vladanje i otišao u popove. Natpis je na slovenačkom jeziku i star je 1250 godina, četvrtinu milenijuma stariji od Bižanskog spomenika (prvi pisani tekst na slavensko-slovenačkom jeziku).

Ovaj neslužbeni novac ($\phi = 25,5$ mm, $t = 7,9$ g) izrađen je u bimetalu u tiražu od 2.000 komada po seriji i košta 3 eura, 6 dem, ili 600 tolara.

Autor projekta i idejnog rešenja je Zmago Jelinčić, doživotni član SND.

U planu su još četiri tipa, ali će o tome biti reči u sledećem „dinaru“.

Sl. 1

Revers

Sl. 2

RIMSKI KONTARIJATI - PRECI SPORTSKIH MEDALJA

Pre stotinike 1500 godina u stadijonskim arenama izrađivani su naročiti brončani žeton-kontarijati, sa likovima rimskih careva, koji su u numizmatičkoj literaturi poznati kao medaljoni. Slični su rimskim brončanom novcu, od kojeg se razlikuju po tome što po pravilu imaju manju vrstu rama (okvira), te im i obično dolazi po tom okviru od italijanske reči contorno (zaokružiti).

Običaj razlike između rimskog novca i kontarijata je u tome, što je novac po pravilu uvek kovan, a kontarijati su liveni u kalupe.

Svi kontarijati su mladi od vremena cara Konstantina Velikog (324-337), tako se na njima, na prednjoj

Sl. 1

obično carske igre, kao što su: decuriones-trke dvokolica, venetiones-horbe životinja i ljudi, atlete, muzičari, trke, dakle razne igre iz sportskog života, a od simboličnih scena iz mitologije, ukoliko ih ima, i to one koje su u vezi sa rimskim slivatanjem božanskog porekla cirkuskih igara.

Na kontarijatima (žetonicima) prikazan je sportski trkač, na stadionskoj stazi, iza koga se nalazi stub i tragovi oko njega, što simbolizuje zaokretne trkače takmičara (sl. 1). Na drugom žetonu predstavljeno je rvanje (sl. 2).

Sl. 2

borce u ovakvim borbama u areni je čekala smrt. Ipak, od svih takmičenja

Sl. 4

u Rimu se najčešće bile zastupljene trke dvokolica (sl. 5).

Zanimljivo je zašto su se ovi sportski žetoni pojavili u Rimu tek u IV i V veku, a ne ranije. U to vreme počelo je preovladivanje gledišta hrišćana koji su bacali anatemu na svu raniju kulturu čovečanstva. Međutim, pristalice paganske kulture imali su još dosta jak uticaj i oni su priredivali u Rimu mnoge predstave-takmičenja i propagirali su sport pomoći ovih žetona-kontarijata koji su dodeljivani kao nagrade ili prosti kao uspomena

Sl. 3

Veliku popularnost uživalo je kod Rimljana pesničenje. Čak i za vreme pozorišnih predstava, gledaoci koji su se dosadivali počinjali su da traže da se umesto glumaca pojave bokseri. Na žetonu (sl. 3) prikazan je bokser nagradjen vencem i palmomovom grančicom. Istu nagradu dobijali su i oni koji bi se istakli u borbi protiv divljih zveri, kada je okretnost naoružanog čoveka odnosila pobedu nad okretnom životinjom panterom, lavom, divljim veprom ili medvedom što prikazuje slika 4. Ali mnogo češće

Sl. 5

na pobedu. Ove činjenice govore da su kontarijati dodeljivani i kao neka vrsta odlikovanja.

Novi doživotni članovi SND

11. Nebojša Mitović; 12. Dragan Stanislavljević; 13. Gordana Stanislavljević; 14. Dušan Kovačev; 15. Draško Stević; 16. Zmago Jelinčić; 17. Ugarković Martin; 18. Mijatović Slobodan; 19. Nenad Bjeloš; 20. Sara Mandić; 21. Radović Štefan; 22. Paunović Žikica; 23. Milan Kamerović

Resavica - grad numizmatike

U Resavici je krajem 1999. godine osnovan ogrankak SND, pod nazivom „IDIMUM“, a prvi predsednik je Bogdan Milenić. Sustanci ogrankaka su svakog prvog ponedeljka u mesecu od 16 do 19 h, u Domu kulture u Resavici.

CENE METALNOG I PAPIRNOG NOVCA SRBIJE, CRNE GORE I JUGOSLAVIJE

postignute na sastancima SND; cene su u nemačkim markama (dm)

METALNI NOVAC SRBIJE (1868-1943)

1 para

1868 (fi=7,5 mil, bronca, t=1 g, Ø=15 mm)

	D	V0	CDL	IS
	10	15	30	50

2 para

1904 (fi=12,5 mil, Ni, t=2 g, Ø=20 mm)

1	2	5	15
---	---	---	----

5 para

1868 (fi=7,4 mil, bronca, t=5 g, Ø=25 mm)

10	50	100	300
50	150	300	800

1868 (180°)

1879 (fi=6 mil, bronca, t=5 g, Ø=25 mm)

10	60	120	320
2	10	30	150

1883 (fi=4 mil, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)

2	8	25	120
1	5	10	50

1884 (fi=3 mil, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)

2	8	25	120
1	5	10	50

1904 (fi=0 mil, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)

1	5	10	50
-	1	3	10

1912 (fi=10 mil, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)

5	8	15	30
3	5	10	20

1917 (fi=5 mil, Ni, t=5 g, Ø=17 mm)

5	8	15	30
3	5	10	20

10 para

1868 (fi=6,6 mil, bronca, t=5 g, Ø=25 mm)

15	40	150	300
30	100	200	600

1868 (180°)

1879 (fi=9 mil, bronca, t=5 g, Ø=25 mm)

15	70	120	350
5	10	50	200

1883 (fi=5 mil, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)

5	8	40	150
3	5	10	50

1904 (fi=6,5 mil, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)

5	8	40	150
1	2	5	10

1912 (fi=7,7 mil, Ni, t=4 g, Ø=20 mm)

10	20	30	60
5	10	20	40

20 para

1883 (fi=2,5 mil, Ni, t=6 g, Ø=22 mm)

5	15	60	180
3	10	40	160

1884 (fi=6 mil, Ni, t=4 g, Ø=22 mm)

3	10	40	160
-	2	5	20

1912 (fi=5,65 mil, Ni, t=4 g, Ø=22 mm)

8	15	20	40
5	10	20	40

50 para

1875 (fi=2 mil, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)

10	30	100	200
5	20	80	160

1879 (fi=0,6 mil, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)

5	20	80	160
3	10	40	160

1904 (fi=1,4 mil, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)

5	10	30	100
3	5	10	30

1912 (fi=0,8 mil, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)

5	10	30	80
1	2	5	10

1915 (fi=1,05 mil, Ag .835, t=2,5 g, Ø=18 mm)

3	5	10	15
-	2	5	10

1942 (fi=20 mil, Zn, t=2 g, Ø=18 mm)

2	5	10	10
-	2	5	10

1 dinar

1875 (fi=3 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)

20	50	120	250
5	15	40	80

1879 (fi=0,8 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)

5	15	40	80
2	5	10	20

1887 (fi=4 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)

2	5	10	20
-	2	5	10

1904 (fi=2,4 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)

5	10	20	50
3	5	10	20

100 dinara (D=8 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)
 1905 (D=10 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)
 1905 (D=23 ml, bez potpisu)
 1906 (D=50 ml, Zn, t=3 g, Ø=23 mm)

3	5	15	20
2	4	6	10
5	10	15	30
1	2	5	10

2 dinara

1879 (D=1 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1879 (D=0,75 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1887 (D=1 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1894 (D=1,15 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1902 (D=0,8 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1905 (D=4,17 ml, Ag .835, t=5 g, Ø=27 mm)
 1915 (D=0,83 ml, bez potpisu)
 1942 (D=40 ml, Zn, t=4 g, Ø=22 mm)

100	200	300	600
10	50	250	1200
5	10	20	50
8	15	50	150
5	8	15	40
3	5	10	15
10	20	35	60
1	2	5	10

5 dinara

1879 (D=0,2 ml, Ag .900, t=75 g, Ø=37 mm)
 1894 (D=0,2 ml, Ag .900, t=75 g, Ø=37 mm)
 1904 (varijanti: Bez Štandačne)

30	120	350	1000
30	100	300	800
250	400	1.000	2.500

10 dinara

1882 (D=0,3 ml, Au .900, t=1,22 g, Ø=19 mm)
 1943 (D=50 ml, Au, t=6 g, Ø=26 mm)

100	150	200	300
1	2	5	10

20 dinara

1879 (D=50.000, Au .900, t=6,45 g, Ø=21 mm)
 1882 (D=0,3 ml, Au .900, t=6,45 g, Ø=21 mm)
 1887 (D=0,3 ml, Au .900, t=6,45 g, Ø=21 mm)

250	300	400	800
180	250	300	400
1.200	1.500	2.000	3.000

METALNI NOVAC CRNE GORE (1906 - 1914)

1 para

1906 (D=0,2 ml, Bronza, t=1,65 g, Ø=17 mm)
 1913 (D=0,1 ml, Bronza, t=1,65 g, Ø=17 mm)
 1914 (D=0,2 ml, Bronza, t=1,65 g, Ø=17 mm)

30	60	80	120
50	80	150	200
20	60	80	120

2 para

1906 (D=0,6 ml, Bronza, t=3,33 g, Ø=19 mm)
 1908 (D=0,25 ml, Bronza, t=3,33 g, Ø=19 mm)
 1913 (D=0,5 ml, Bronza, t=3,33 g, Ø=19 mm)
 1914 (D=0,45 ml, Bronza, t=3,33 g, Ø=19 mm)

5	10	20	30
10	20	30	80
5	10	20	30
5	10	20	30

10 para

1906 (D=0,75 ml, Ni, t=4 g, Ø=19 mm)
 1909 (D=0,25 ml, Ni, t=4 g, Ø=19 mm)
 1913 (D=0,20 ml, Ni, t=4 g, Ø=19 mm)
 1914 (D=0,80 ml, Ni, t=4 g, Ø=19 mm)

2	5	10	15
5	10	15	20
5	10	20	30
2	5	10	15

20 para

1906 (D=0,5 ml, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)
 1908 (D=0,4 ml, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)
 1913 (D=0,2 ml, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)
 1914 (D=0,8 ml, Ni, t=4 g, Ø=21 mm)

2	5	10	15
3	5	15	20
5	10	20	30
2	4	6	10

1 pfennig

1909 (D=0,5 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)	10	15	25	50
1912 (D=0,52 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)	8	12	20	30
1914 (D=0,5 mil, Ag .835, t=5 g, Ø=23 mm)	8	10	15	25

2 pfennig

1910 (D=0,3 mil, Ag .835, t=10 g, Ø=27 mm)	12	20	30	60
1914 (D=0,2 mil, Ag .835, t=10 g, Ø=27 mm)	10	15	25	45

5 pfennig

1909 (D=60.000, Ag .900, t=24 g, Ø=36 mm)	120	200	300	600
1912 (D=40.000, Ag .900, t=24 g, Ø=36 mm)	120	150	220	300
1914 (D=20.000, Ag .900, t=24 g, Ø=36 mm)	180	250	350	500

10 pfennig

1910 Kraljevina, (D=40.000, Ag .900, t=3,35 g, Ø=19 mm)	220	280	350	450
1910 Kraljevina, (D=35.000, Ag .900, t=3,35 g, Ø=19 mm)	220	280	350	450

20 pfennig

1910 Kraljevina, (D=35.000, Au .900, t=6,77 g, Ø=21 mm)	350	450	600	850
1910 Kraljevina, (D=30.000, Au .900, t=6,77 g, Ø=21 mm)	350	450	600	850

100 pfennig

1910 Kraljevina, (D=500, Ag .900, t=31,67 g, Ø=37 mm)	6.000	8.000	10.000	15.000
1910 Kraljevina, (D=300, Ag .900, t=31,67 g, Ø=37 mm)	6.500	8.500	12.000	16.000

III. METALNI NOVAC JUGOSLAVIJE (1920 - 1938)

5 pfennig

1920 (D=3,8 mil, Ni, t=2,6 g, Ø=18,3 mm)	5	10	20	30
--	---	----	----	----

10 pfennig

1920 (D=59 mil, Ni, t=3,1 g, Ø=20,8 mm)	-	2	5	10
---	---	---	---	----

25 pfennig

1920 (D=45 mil, NiCu, t=5,7 g, Ø=21 mm)	-	2	5	10
1925 (D=40 mil, Cu, t=2,5 g, Ø=20 mm)	-	1	3	5

50 pfennig

1925 (D=43,5 mil, NiCu, t=2,5 g, Ø=18 mm)	2	5	10	20
1938 (D=100 mil, Cu, t=2,5 g, Ø=18 mm)	-	1	3	10

1 dinar

1925 (D=74,5 mil, NiCu, t=5 g, Ø=23 mm)	-	2	5	15
1938 (D=100 mil, Cu, t=3,5 g, Ø=21 mm)	-	1	3	10

2 dinar

1925 (D=54,5 mil, NiCu, t=10 g, Ø=27 mm)	-	5	15	30
1938 (D=75 mil, Cu, t=5 g, Ø=24,5 mm)	-	2	5	10
1938 "med kruna"	2	5	10	30

10 dinara

1931 (D=23 mil, Ag .500, t=7 g, Ø=25 mm)	2	5	10	20
1938 (D=25 mil, Ni, t=5 g, Ø=23 mm)	-	1	2	3

20 dinara

1925 (J=1 mil, Au .500, t=6,45 g, Ø=21 mm)	130	150	170	200
1931 (J=t=12,5 mil, Ag .500, t=14 g, Ø=21 mm)	5	10	20	30
1938 (J=t=15 mil, Ag .750, t=9 g, Ø=27 mm)	7	3	4	5

50 dinara

1932 (J=t=11 mil, Ag .750, t=22 g, Ø=35 mm)	25	40	80	750
1938 (J=t=10 mil, Ag .750, t=15 g, Ø=31 mm)	3	5	8	10

1 dukat

1931 (J=t=0,2 mil, Au .986, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	90	100	120	150
1932 (J=t=70.000, Au .986, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	100	120	140	170
1933 (J=t=40.00, Au .986, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	200	250	350	500
1934 (J=t=2.400, Au .986, t=3,49 g, Ø=19,75 mm)	500	1.200	1.500	2.200

4 dukate

1931 (J=t=25.000, Au .986, t=13,96 g, Ø=39,5 mm)	450	550	800	1.200
1932 (J=t=10.00, Au .986, t=13,96 g, Ø=39,5 mm)	500	650	950	1.500
1933 (J=t=2.00, Au .986, t=13,96 g, Ø=39,5 mm)	1.500	2.000	3.000	5.000

PAPIRNI NOVAC SRBIJE (1876 - 1917 i 1941 - 1943)**1 dinar**

1876 (svetlo plavo, 100x62)

50 200 400

5 dinara

1876 (svetlo plavo, 120x80)

100 350 600

1916 (svetlo plavo, 115x68)

20 100 200

1917 (svetlo plavo, 115x65)

20 100 200

10 dinara

1876 (svetlo plavo, 131x95)

150 500 900

1885 (svetlo plavo, 131x96)

800 1.500 8

1887 (svetlo plavo, 140x95)

100 300 500

1893 (svetlo plavo, 139x84)

30 60 150

1941 (plavo, 115x60)

3 10 30

20 dinara

1925 (svetlo plavo, 157x95)

120 200 600

1941 (zeleno, 115x60)

3 5 15

1942 (plavo, 115x60)

150 250 400

50 dinara

1876 (svetlo plavo, 110x126)

250 700 1.500

1885 (svetlo plavo, 157x95)

1.000 2.000 8

1886 (svetlo plavo, 157x95)

1.000 2.000 8

1914 (zelena, 158x89)

1.000 1.600 8

1941 (zelena i zelen, 134x78)

3 5 15

1942 (zelen, 135x65)

5 10 20

100 dinara

1876 (svetlo plavo, 188x120)

400 1.500 2.500

1884 (svetlo plavo, 185x105)

1.200 2.500 8

1905 (svetlo plavo, 170x100)

30 100 250

1940 (Sveti plost, 156x89)	-	1	3
1940 (Sveti i zlato, 150x70)	120	250	400
1940 (Sveti i zlato, 150x70)	3	10	20

500 dinara

1941 (zelena i brzec, 154x80)	2	5	10
1942 (zelena i brzec, 154x80)	2	5	10

1.000 dinara

1941 (preteljno brzec, 170x100)	3	10	20
1942 (preteljno brzec, 170x95)	3	10	20

PAPIRNI NOVAC CRNE GORE (1912-1917)

1 paper

1912 (1.10.1912, tenkota plost, 115x75)	5	10	30
1914 (25.7.1914, sreda plost, 155x107)	3	8	15
1917 (5.7.1917, siva i zelena, 136x100)	5	10	20

2 papera

1912 (1.10.1912, crvena i brzec, 130x85)	5	10	30
1914 (25.7.1914, svetlo crvena, 130x85)	3	8	15
1917 (5.7.1917, lila "česna" i zelena, 136x100)	5	10	20

5 papera

1912 (1.10.1912, matnosta zelena, 147x95)	10	20	40
1914 (25.7.1914, sreda plost, 155x107)	5	10	20
1914 (25.7.1914, sreda crvena, 135x98)	4	8	15

10 papera

1912 (1.10.1912, crvena, 150x100)	10	20	80
1914 (25.7.1914, crvena, 155x107)	8	20	30
1914 (25.7.1914, sreda plost, 155x104)	6	15	25
1917 (1.6.1917, siva i crvena, 136x100)	5	10	30

20 papera

1914 (25.7.1914, brzec, 155x107)	10	25	40
1914 (25.7.1914, svetlo brzec, 158x104)	8	20	30
1917 (20.11.1917, zelena i crvena, 148x108)	10	20	40

50 papera

1912 (1.10.1912, sreda žutičasta, 165x105)	500	1.000	1.500
1914 (25.7.1914, žuto i brzec, 155x107)	25	50	120
1914 (25.7.1914, tenkota siva, 147x110)	20	40	100
1917 (20.11.1917, žuto i zelena, 157x118)	30	50	120

100 papera

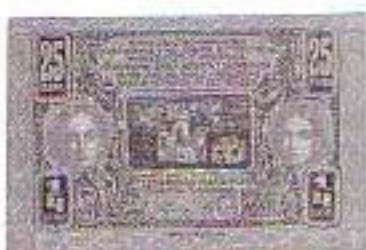
1912 (1.10.1912, tenko brzec, 180x115)	1.200	2.000	R
1914 (11.8.1914, norodnostna i žuto, 155x107)	40	80	200
1914 (25.7.1914, siva plost, 155x107)	35	70	150
1917 (20.11.1917, plava i siva, 157x118)	35	70	150

PAPIRNI NOVAC JUGOSLAVIJE (1919 - 1939)

25 para

1921 (plavo-zeleni, 79x51) 2 5 15

50 para / 2 knute

1919 (zeleno-bijeli, 76x46) 2 5 15

50 dinara

1919 (zeleno-bijeli, 76x46) 2 5 15

1 dinar; 1 dinar/4 knute

1919 (zeleno-bijeli, 93x60) 5 10 20

5 dinara / 20 knute

1919 (lubitovački, 102x64) 4 15 30

10 dinara/40 knute

1919 (zeleno-bijeli, 142x73) 10 20 30

10 dinara

1920 (plava, 142x51) 20 150 350

1926 (crvena i bijela, 115x68) 20 60 200

1929 (crvena i bijela, 115x68) 50 250 500

1939 (zelena, 115x65) 3 10 30

20 dinara/30 knute

1919 (bjelobijelo-zeleni, 140x62) 15 30 120

1935 (zeleni i bijeli, 125x70) 2 5 10

50 dinara

1931 (bjelobijelo-zeleni, 134x78) 2 8 15

100 dinara/400 knute

1919 (lubitovački, 163x99) 100 300 800

100 dinara

1920 (svetlo plava, 155x88) 20 100 200

1929 (svetlo plava, 155x83) 3 5 10

1934 (zeleno-bijela, 157x83) 20 30 50

500 dinara

1935 (pretežno zeleni, 169x100) 5 30 60

1.000 dinara/4.000 knute

1919 (lubitovački, 163x93) 800 2.000 R

1.000 dinara

1920 (zeleno-bijela, 182x103) 150 250 650

1920 (bez pozadine) 700 1.000 R

1931 (zeleni i plavi, 121x112) 3 5 10

1936 (pretežno lubitovački, 182x112) 30 150 300

10.000 dinara

1936 (svetlo zeleni, 202x115) 350 800 1.500

ENCIKLOPEDIJA NUMIZMATIKE

(I, J)

ISAAK I (ISAAK - KOMNENOS 1005-1061, BASILEOS VIZANTIE OD 1057-1059, SIN MANUELA KOMNENA).

Na vlast je došao nasilnim putem tj. zbacio je aprila 1057. legalnog basileosa Mihaila VI Stratiotikosa (1056-1057), uz podršku vojske i patrijarha Mihaila Kerulariosa. Kroz ekonomskom politikom i nesrazmernim poreskim opterećenjem crkvenih imanja nije stekao ni opštu simpatiju ni dalju podršku patrijarha, koji mu je savetovao da abdicira. Posle vojničkog poraza, uz to nesposoban da se suprotstavi birokratiji, Isak I je, kao poslednji član tzv. Makedonske dinasti-

Slika 1 - Isak I, basileos Vizantije (1057-1059).

tije, abdicirao u korist svog druga Konstantina X Dukasa, istovremeno rodonačelnika dinastije Dukasa (1059-1078), a sam se povukao u manastir Stoudies 1059. godine. Za period 1057-1059. nastavljena je monetarna politika Vizantije, pri kojoj je zlatnik solidus, počev od kraja X veka, počeo menjati oblik i postao nova novčana jedinica tzv. hysamenon-nomismata. Novi zlatnik je bio tanji, lakši ali većeg prečnika, i od početka XI veka sve više je počeo dobijati konkavno-konveksni (lončasti) oblik. Srebro, miliarene (12 jedinica u solidus), kovan je u skromnim količinama. Kovanje bakra bilo je u follaranumiamama.

ISAAK II (ISAAK, ANGELOS 1155-1204, BASILEOS VIZANTIE OD 1185-1195, I OD 1203-1204).

Predma je bio favorizovan od Andronikusa I Komnenusa (1180-1185),

Isak II ga je razvlastio 1185. god. Prva obaveza i cilj novog basileosa je bila da se oslobođi pritisaka Normana, koji su pre 1185. zauzeli Makedoniju i usmerili se prema Konstantinopolju. Posle dva poraza, Normanii su bili primorani da evakuju Solun, zatim Drač i Krf. U međuvremenu, u Vizantiji su se pobunili balkanski narodi (Bugari i dr.) zbog visokih poreza. Tokom 1186. i 1187. Isak II je upatio nekoliko ekspedicija protiv Bugara. 1190. bio je primoran da dozvoli prolaz krstašima Fridrihu Barbarosu u Malu Aziju. Posle toga Isak II je krenuo na Srbe, na Stefana Nemanju, i potukao ga 1190. na Moravi. Sklopljen je mir povoljan za Srbe. Nemanja je zadržao zemlje na levoj obali Morave, a Nemanjin sin Stefan dobio je za ženu sinovicu Isaka II, Evdokiju. Razvlastio ga je brat Aleksijs III, i oslepio ga 1195. godine.

Sin Isaka II, Aleksijs IV, uspeo je, tokom četvrtog krstaškog rata da zainteresuje Venecijance za svoju politiku i Isak II je, posle zauzeća Konstantinopola od strane krstaša 1203. oslobođen. Isak II se udružio sa sinom Aleksi-

Slika 2 - Isak Angelos, basileos Vizantije (1155-1195 / 1203-1204).

som IV, ali je obojicu ubio 1204. Aleksijs V Dukas Murtzuflos.

Za period Isaka II nastavljena je monetarna politika Vizantije, uz prevođenje zlatnika hysamenon-nomismata u skyfatski oblik.

JUSTINUS I (BEDERIANA, IURIA OKO 450. GOD. KONSTANTINOPOLJ 527, BASILEOS VIZANTIE 518-527).

Roden u ilirskoj seljačkoj porodici. U dvadesetoj godini, kao ilirski vojni službenik otisan u Konstanti-

nopolj, gde je primljen u dvorsku stražu. Iстичао се svojom marljivošću. Pod basileusom Anastaziusom I postavljen je za komandanta dvorske straže. Posle smrti Anastaziusa (jula 518) Justin je sticajem okolnosti, zauzeo presto. Hrišćanska ortodok-

Slika 3 - Justinus I solidus Vizantije (518-527).

snost je Justinuu bila poznata i priznata vrlina. U periodu 518-519. Justin I je bio nosilac okončanja firme Akaca u odnosu na Rim. Takođe se striktno pridržavao odluke prethodnih koncilija i proganjao je monofizite. Godine 523. Justin je izdao edikt protiv Arianizma. Saradivao je sa crkvom Zapada po pitanju jeresi. U spoljnoj politici uspesi Justina I su manje izraziti. U dugotrajnim sukobima sa Perzijom nije postignuta odlučujuća pobeda. Na severnim granicama Sloveni su prešli preko Dunava i ugrožavali Balkan. Ali Justinus I nije bio u mogućnosti da ih zaustavi. Justinus I je osećao nedostatak svog obrazovanja i pozvao svog sinovca za savladara, a zatim ga proglašio za naslednika, koji ga je 527. i nasledio kao Justinian I Veliki. U monetarnom pogledu Justinus I je nastavio reforme koje je uveo Anastazijus I.

JUSTINIAN I (483-565, SINOVAC I USVOJENIK JUSTINUSA I).

Njegovi veliki porezi i progon, te nezadovoljstvo, monofizitska politika su unutrašnje političke snage na ustanak u Nikeji. Ustanak je ugušen 523. Basilije Teodori su u ugušavanju ustanaka pomogla dva generala Belisaur i Narzes, koji su dočinile punih

Vandalima (533-534) u Africi. Zauzećem jugoistočnih delova Španije od Vizigota (554) i nanošenjem poraza Ostrogotima u Italiji (553-554) pomeštane vojskovode su za Vizantiju skoro pripojili zapadnu Rimsku Imperiju. Na istoku je Justinianova strategija bila defanzivna. Mir sa Persijancima je postignut plaćanjem danka Persiji. 540. godine persijanci narušavaju mir i upadaju u Siriju i Malu Aziju. Sklopljen je, uz uslov novog danka, novi mir. Na severu Vizantije: Sloveni, Hуни i Bugari nadiru na Balkan, ali Justinian nemam snage da zaustavi ovu in-

vaziju. Glavna zasluga Justinijana je saradnja pravnika Tribonijanusa u provođenju kodifikacije rimskog prava (tzv. Corpus Iuris Civilis). Kao

Slika 4 - Solidus Justiniana I

zaštitnik graditeljstva sazidao je 532. katedralu Aja (Hagia) Sofiju u Kon-

stantinopolju i Santi Vitele u Raveni. Celokupna njegova vladavina predstavljala je reakcionarni pokušaj obnove Rimskog Imperija na robovlasičkoj osnovi. Posle Justinijanove smrti nisu se održale njegove osvajačke tekovine. Takođe je u administraciju Vizantije Justinian uvedio latinski jezik. Justinijanovo doba smatra se prelomnim u pretvaranju Rimskog Imperija u Vizantijsku. U monetarnoj politici bio je pristalica Anastaziusove reforme, uz obilna kovanja zlatnika solidusa.

KUPUJEM
novčanicu od 100 dinara
iz 1919. godine.

063/ 201 521

Katalog - album
metalnog
novca Jugoslavije

S. Komnenov
Sombor, Cara Dušana 22
025/ 38 493

KUPUJEM
značke, ordenje, akcije,
tablice osiguravajućih društava,
vrednosne papire i novčanice.

011/ 420 339

Mali
oglaši

KATALOG
ODLIKOVANJA REPUBLIKE
JUGOSLAVIJE
1943-1991

Prodaja na sastancima SND

Nikolic Collection

Falcon and sport badges, medals
and medallions up to year 1945.

E-mail: Zaskovic@eunet.yu

Mali
oglaši

**Kupujem - menjam
- prodajem**

staro oružje
oznake
ordenje
iz perioda III rata

Miljan
011/ 639 810

Dva milenijuma hrišćanstva na novcu (2)

Kada je u pitanju hrišćanstvo pretpostavlja se da je u ovom periodu nastao kult Bogorodice koji će se u kasnijim vekovima odraziti i na novčarstvu. Predstave na novcu pak sadrže još uvek mešavinu hrišćanstva i paganskih religija. Na slici 8, na poliocentričnom imamo na aversu uobičajenu predstavu vladara (Teodosije II) sa natpisom: „DN THEODOSIVS PF AVG“, a na reversu predstava krsta u vencu, bez pratećeg teksta sem oznake kovnice. Krst je konačno dospeo na centralni deo reversa. Koliki je uticaj pak imala Pulherija na svog brata svedoči i činjenica da je kovan novac sa njenim likom, kao i uostalom i novac sa likom careve supruge. Na novcu

Slika 8.

Pulherije reversnu predstavu čini Viktorija sa štitom po kom je iscrtava histogram (Slika 9). Avers: predstava careve sestre sa natpisom: „AEI PULCHERIA AVG“, a revers: natpis SALVS REIPUBLICAE sa predstavom Viktorije koja iscrtava histogram. Za to vreme zapadnim delom imperije vlada Valentinijan III (425-455) i dok su na novcu na kom je on predstavljen hrišćanski atributi manje više kao kod istočnih careva, na novcu njegove supruge Licinije Eudoksije je predstava carice sa zrakastom krunom na glavi na čijem je vrhu krst, (Slika 10). Na aversu je predstava carice „en face“ sa krunom, okolo natpis: „LICINIA EUDOXIA PF-AVG“, a na reversu je carica na tronu koja u levoj

ruci drži glob sa krstom a u desnoj skiptar u obliku krsta, okolo natpis: „SALVS REIPUBLICAE“. Ova predstava krune sa krstom vremenom će postati uobičajen motiv na novcu

Slika 9.

svih careva i kraljeva, a potom sa izuzecima i jedini simbol hrišćanstva na novcu.

Od Valentinijana III još oštije dolazi do izrađaja razlika između Istočnog i Zapada. Pre svega na Istoču dominira grčki jezik iako je latinski još uvek zvaničan, dok se na Zapadu znanje grčkog jezika potpuno gubi. Hrišćanska religija pak je kao i država, jedinstvena, ali sa dva centra i već uočljivim razlikama.

I naredni carevi Zapadnog rimskog carstva kao osnovni motiv na reversu imaju hrišćanske simbole tako da i kod imperatora Olibriusa (472. godina) centralno mesto na reversu zauzima krst, (Slika 11 - avers: DN ANICIVS OLYBRIVS AVG i predstava cara, i revers: predstava krsta sa natpisom okolo „SALVS MVNDI“).

Slika 10.

Propašću Zapadnog rimskog carstva 476. godine centar hrišćanstva postaje Carigrad, što ne znači da je Rim izgubljen za istoriju. Papa Leon I

(440-461) pošto se rimski biskupi od Sv. Sircija (384-399) tako nazivaju, žestoko je istakao primat rimske crkve i u haosu okruženja gde se uzdižu nove germanske i franačke kraljevine čak i na samom tlu Italije, rimska Crkva se okreće njima, da bi uz njihovu podršku, materijalnu i vojnu, za nekoliko vekova dominirala poznatim svetom. Rimska crkva je u datom istorijskom trenutku izuzetno dobro popunila prazninu nastalu propašću Zapadnog rimskog carstva. Što se tiče ingerencija na IV vajlejskom saboru u Halkedonu (451) treti Kanon određuje da posle rimskog pape najviši rang u hrišćanstvu odnosno hrišćanskoj crkvi pripada

Slika 11.

carigradskom patrijarhu dok 28. Kanon kaže da je papa počasni rang, a u svemu ostalom su izjednačeni episkopi Starog i Novog Rima. Taj 28. Kanon nije sprečavao rimskog biskupa da lično ili preko misionara širi svoj uticaj. Tako je na primer franački vladar Klovis I (466-511) iz dinastije Merovinga po nagovoru svoje žene Klotilde, koja je inače bila hrišćanka, 496. godine primio hrišćanstvo i tako postao prvi katolički vladar zapada. Hrišćanska tradicija je zapisala da je kod Krštenja Klovisa I od strane Sv. Remija izgovorenja čuvena rečenica: „mitis depone colla sicambe, adora quod incedisti, incendi quod ultrastrasti“. (Ponizno pogrije glava Slobodnjačke, pokloni se mojmu Božu si spali vao, spali ono čemu si se blagoslovi). Ovim aktom rimska crkva se

je dobio mač a Klovis I titulu „NOVUS CONSTANTINUS”.

Istočno carstvo, pak, oslobođeno „zadnjeg“ uticaja Rima već po Anastazijem I (498-518) čini monetarnu reformu gde se uvode novi moduli i orname. Folis se obeležava sa „M“ što

Slika 12.

znači da sadrži 40 numija, zatim sa „K“ (20 numija), „I“ (10 numija) itd. Predstave na novcu zadržavaju simbole hrišćanstva (Slika 12 - solidus Anastašija I sa aversnom predstavom imperatora i natpisom: „DN ANASTASIVS PP AVG“, dok je na reversu predstava Viktorije sa velikim krstom i natpisom: „VISTORIA AVGGGB“).

Justinijan I (527-565) je bio vladar hrišćanstva ubeden u božansko poreklo svoje vlasti. Braniac crkve, ali istovremeno i njen gospodar, jer mu je ideja autonomije vere bila potpuno strana. Konačno pod ovim imperatorom paganska vera je bila mrtva. Slika 13 prikazuje folis Justinijana I, na kome su predstavljena čak tri krsta. Na aversu predstava Justinijana sa glohom u desnoj ruci na kome je krst, levo od portreta cara takođe krst, dok je na reversu između krakova slova „M“ (vrednost folisa) predstava krsta.

Krajem VI veka na teritoriju Balkanskog poluostrva i Vizantije počinju upadi a potom i naseljavanje plemena Slovена i Avara, što će imati

Slika 13.

velikog uticaja i značaja za dalju istoriju Vizantije. Pobunjena vizantijska vojska 602. godine za cara proglašava podoficira poluvavarorskog porekla, Foku (602-610) što ne utiče na motive i predstave na novcu.

Ponovo se pojavljuje krst i na carskoj kruni (Slika 14) i u ruci vladara, a na reversu je Viktorija sa skiptrom u obliku krsta u levoj i glohom sa krstom u desnoj ruci.

Od vremena Justinijana II (685-695) prvi put imamo predstavu Isusa Hrista na aversu bez oreola, sa jevanđeljem u ruci. (Slika 15).

A za to vreme u Rimu se emituje novac takođe sa predstavom Vizantijskog cara, čiji je lik manje prepoznatljiv nego na novcu istoka (avers), dok je na reversu monogram grada Rima.

Od vremena Konstantina IV (668-685) na novcu je monogram pape. Na silički Konstantina IV na aversu je predstava Konstantina, dok se na reversu nalazi monogram pape Vitaliana (657-672). Ovo je samo nagoveštaj onoga što će se dogoditi vek kasnije. Očigledno je iz ovog

zapada Normana. U crkvene sporove meša se država i ikonoborstvo če skoro vek ipo potresati državu. Sredinom VIII veka verovatno za vreme pape Stefana II (752-757) ili Pavla I (757-767) nastaje najveći falsifikat hrišćanstva takozvana „konstan-

Slika 14.

tinova darovnica“, kojom navodno biskup Rima Silvester (314-335) dobija na upravu od imperatora Konstantina, Rim i sve zapadne zemlje sa zvanjem Hristovog zastupnika na zemlji. Miropomazanjem i krunisanjem Pipina, vladara Franaka (koji su inače uzurpirali tron dinastije Merovinga), Karolinzi kao nova dinastija ulaze u obavezu prema rimskoj crkvi tako da već 781. godine papa Hadrijan (772-795) od Pipinovog sina, Karla Velikog dobija na samostalnu upravu Rimsku Vojvodinu, Ravenski Egzarhat, Sabinu, Južnu Tosciju i još nekoliko manjih područja, čime praktično nastaje crkvena država. Papa Hadrijan tako postaje i prvi papa koji kuje sopstveni novac. Krunisanje Karla Velikog u Rimu 800. godine zadaje novi moralni i politički udarac Vizantiji jer Karlo dobija titulu Svetog rimskog cara. Vizantija nije mogla ništa da učini protiv jednog od najvećih vladara Srednjeg veka zbog svojih kako unutrašnjih problema (dinastičke borbe i verski sukobi)

Slika 15.

slučaja da rimski pontif ne priznaje cara i kao poglavara crkve, već se na ovaj način bar izjednačava sa njim, što nije slučaj sa patrijarsima Carigrada odnosno Istoka. Uočljiv je takođe kvalitet i dizajn novca, jer vizantijski blješti sjajem Istoka, bez obzira što na tim novčićima nema ni monograma, a još manje portreta carigradskog patrijarha. Na Istoku je car očišćenje božanske vlasti otuda i na novcu natpis: „SERVUS DEI“. Taj duh hrišćanskog misticizma čak i u ovom slučaju prikazuje bliskost cara nadzemaljskom svetu.

VIII vek ne donosi bitnije promene u hrišćanskoj simbolici na novcu, ali se dešavaju drastične promene u samom hrišćanstvu koje u krajnjoj instanci vrše uticaj i na monetarna zbivanja. U ovom veku Vizantija je od imperije postala relativno mala država, ugrožena sa istoka islamom, sa severa Slovenima a ubrzo zatim sa

tako i zbog stalnih ratova na svim granicama. Dva dela carstva politički, ekonomski i verski već razdvojena kuju i posebne novčane module.

Zbog ikonoklastičkih previranja koja su trajala skoro vek ipo na novcu

se gubi predstava Isusa Hrista, te egzistiraju moduli sa predstavom krsta na aversu i tekstrom na reversu, kao kod novca Lea V sa predstavom krsta na tri stepenika i tekstrom (Slika 16).

Hrišćanstvo se uprkos teološkim nesuglasicama unutar same religije nezadrživo širi, a božija maksima: „Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe“ izgubila je svaki smisao jer se svi problemi rešavaju krvoprolicom tako da se čak i nova religija za one koji je još nisu prihvatili nameće mačem.

Slika 17.

Kovanje novca nije više privilegija Vizantije. Pod Karлом Velikim i njegovim naslednicima emituju se novi moduli koji nose verska obeležja. Slika 17 prikazuje denar Lotara I (840-855). U centralnom delu u dvostrukom krugu je predstava krsta, a okolo natpis: „HLOTARIUS IMP“.

Istovremeno u Vizantiji se emituje novac sa predstavom Isusa Hrista na tronu sa oreolom i levandeljem u ruci, kao što je na solidusu Vasilija I (867-886) (Slika 18), da bi od Vasilija

II (976-1025) imali i prvu pojavu Bogorodice na novcu (Slika 19).

Slika 18.

Sredinom IX veka počev od 864. godine na jugoistoku Europe kao misionari deluju braća Ćirilo i Metodije, koji prevode Svetu pismo na slovenski jezik i stvaraju posebnu liturgiju na slovenskom jeziku što je zalog za budućnost i preduslov za nastanak novih hrišćanskih država: Bugarski kralj Boris prima hrišćanstvo 869. godine, a 879. veliki knez kijske Rusije, itd.

Istovremeno na Zapadu se raspala država Karla Velikog pod njegovim nesposobnim naslednicima. Politički slom carstva doveo je do pada kako kulture tako i zapadne crk-

Slika 19.

ve. Likeno podeške carske vlasti pa-
instvo je potonulo u stranačke raz-

mirice rimskih plemićkih porodica i postalo igračka mesnih velikata. Taj sunovrat će trajati sve do nemackog cara Otona Velikog (936-973) koji u svojoj emisionoj delatnosti zadržava na novcu predstavu krsta (Slika 20, denar Otona I).

Dodatak IX veka cela Evropa je hrišćanska uz postojanje mnoštva zavisnih, poluzavisnih i nezavisnih država i državica. Sve su one veoma nestabilne tvorevine koje tokom svog trajanja emituju sopstveni novac sa uglavnom hrišćanskim simbolima.

Slika 20.

Ponekad to čak i nisu države u današnjem smislu reći već samo gradovi i vojvodstva koji nisu trajali ni toliko koliko je Rimska imperija propadala. Od 1054. godine raskol između dve crkve unutar jedne religije je i zvaničan te tako svaka pokušava preko državnog aparata da svoje interese proširi. Vladiči evropskih država laveraju između Rima i Carigrada priznajući čas jedni, čas drugu crkvu u zavisnosti od toga koliku će korist izvući za sebe.

ZANIMLJIVOSTI

PLAĆANJE POREZA UPRAVNIKU POKRAJINE U EGIPTU

Ekonomski istorija Egipta, kao i uostalom i svih drugih naroda, bila je uslovljena njegovim novcem. Naime, sve do ere Ptolomeja Egipt nije znao za novac kao sredstvo razmene, nego je ostao veran trampi i plaćanju u naturi, kao primjerice narodi. Poreski sistem faraona bio je zbog toga sa izvanredno složenim problemima, teškim za rešavanje, pošto je trebalo da vlada deli činovnicima, vojnicima i nabavljajućima proizvode koje je dobijala na ime poreza od poreskih obveznika. Ovi su imali da donesu upravniku jedan deo svojih poljoprivrednih i zanatskih proizvoda. Smeštaj ove kabuste robe, veoma nejednakne po vrednosti, iziskivao je ne samo prostrana skladišta nego i čitav vojni službenika, pisara i radnika, koji su, preko mere povlašćeni, osiguravali donošenje, sabiranje i zatim podelu proizvoda onima koji su na njih imali prava. Teškoća oko prevoza izazivala je svaki čas zastoj u plaćanju, propašćen pobunama i obustavom rada, koje su se teško stišavale.

Klasifikacija metalnog novca po PCGS standardu

Kriterijumi dati u ovom tekstu, sa svim bitnim elementima za selektovanje treba da posluže kao osnov za svaku stručnu klasifikaciju numizmatičkog materijala, tj. ukazuju na aspekte posmatranja u tehnološkom smislu, sistem, pravila i primenljivost standarda na važnim detaljima, kako ih primenjuju selektori svetski poznatih aukcionih kuća. To bi subjektivne procene trebalo da svede na najmanju mernu, te se nadamo da će ovako strogi kriterijumi PCGS u najskorije vreme biti primenjivani i u našem klubu kako u stručnim radovima tako i u pogledu klasifikacije numizmatičkog materijala za aukcije koje organizuje SND.

Smatra se da je klasifikaciju novca kombinacija umetnosti i nauke. Tokom višegodišnje primene napravljena je relativno malo izmena u PCGS metodologiji procenjivanja tako da više od 95% klasi koje su procenitelji uveli nije izmenjeno od strane verifikatora i ostalih procenitelja. Veliko znanje procenitelja i temeljna ekspertiza koju mnogi od njih poseduju u specifičnim oblastima numizmatike učinili su da PCGS konsenzus ima kvalitet vrlo preciznog postupka.

I. STANDARDI ZA UTVRDJIVANJE STANJA NOVCA: NOVAC KOJI NIJE BIO U OPTICAJU - MINT STATE STANDARD

MS-70: Novac nije bio u opticaju, perfektan

Na petostrukom uvećanju MS-70 kovani novac nema vidljivih oštećenja bilo koje vrste. Neznatna politura kalupa, blage pukotine kalupa i sl. ne smatraju se oštećenjima za poslovna kovanja novčića. Kovanje je oštrosko poput žileta i pokazuje 99% očekivanog motiva. Sjaj je u svakom slučaju vibrantan (treperav, životati) i neometan. Svako presijavanje (toniranje) biće atraktivno. Samo najmanje sazrevanje boje je prihvatljivo za crveni bakar. Vizuelni utisak je spektakularan.

MS-69: Novac nije bio u opticaju, izvanredan primerak

Praktično perfektni novčić. Obično je potrebno intenzivno proučavanje površine da bi bilo sigurno da nije u klasi MS-70. Za ovu klasi prihvatljivi su samo najmanji tragovi kontakta, gotovo nevidljive tanke crte, najsitnije greške planšete i sl. Neznatna politura kalupa, blage pukotine kalupa ili neznatne nedovršenosti kovanja ne smatraju se oštećenjima. Kovanje je ekstremno oštrosko i pokazuje 99% očekivanog motiva. Sjaj je potpun i neprekidan. Svako presijavanje mora da budu atraktivno. Samo najmanje sazrevanje boje je prihvatljivo za crveni bakar, a samo najmanje neujednačenosti boje za crveno-braon i braon bakar. Vizuelno novac je izvanredan.

MS-68: Novac nije bio u opticaju, izvanredan primerak

Blizu perfektnog novčića, samo sa malim nedostacima vidljivim bez pomoćnih sredstava. Nedostaci (vrlo mali tragovi kontakta, omanje crte, mali paperasti tragovi i sl.) gotovo uvek se nalaze van dometa žižnih tačaka novca. Kovanje je izuzetno oštrosko. Sjaj je potpun (ili praktično potpun) i „vatrene“. Svi prelomi sjaja

biće ekstremno mali i obično svedeni na visoke tačke. Male neujednačenosti toniranja prihvatljive su. Crveni bakar može da pokaže neko zasićenje, a mogu da postoje i neujednačenosti boje za crveno-braon i braon bakar.

MS-67: Novac nije bio u opticaju, izvanredan primerak

Sve abrazije na novcu su ekstremno male i/ili dobro skrivene u dizajnu tako da ne umanjuju ni na koji način njegove lepotu. Kao i kod MS-68, polja na manjim novčićima su obično gotovo bez mane, posebno na aversu. Na velikim srebrnim novčićima sa ravnim površinama (npr. Morgan dolari) na poljima se obično nalaze oštećenja; na velikim zlatnim novčićima (kao što je Statua slobode od \$20) polja su najčešće izvanredna u ovom kvalitetu, sa minimalnim oštećenjima na površini. Kovanje je vrlo oštrosko i gotovo uvek puno.

Sjaj je izvanredan. Svi prelomi sjaja (čak i ako je malo neujednačen) moraju da budu atraktivni i ni na koji način ne smetaju sjaju. Crveni bakar može da ima mešavinu boja, a mogu da postoje neke neujednačenosti boje za crveno-braon i braon bakar. Sina fleka, ako postoji, biće praktično neuobičajiva. U gotovo svim situacijama, utisak je izvanredan. Bliski

nedostatak biće nadoknaden izuzetnošću ostatka novčića.

MS-66: Novac nije bio u opticaju, odličan primerak

Može da bude nekoliko primetnih tragova, ali vrlo malih oštećenja. Ako su tragovi ili tankе crte u nekom važnom fokalnom području, onda oni moraju da budu minimalni i kompenzovani izuzetnim kvalitetom ostalih delova novčića. Novac mora da bude dobro iskovan. Sjaj je iznad proseča (obično mnogo iznad proseča), a sví prelomi sjaja moraju da budu atraktivni i samo minimalno da smetaju sjaju. Crveni bakar može da ima mešavinu boja, a mogu da postoje neke neujeđenosti za crveno-braon i braon bakar. Vrlo male fleke mogu da postoje, iako će one biti uočljive samo neposrednim ispitivanjem. Novčić mora da izgleda „sveže“ i nikada ne ostavlja utisak da je bio čišćen. U gotovo svim slučajevima utisak je iznad proseča za odlične primerke, i mnogi MS-66 novčići su izvanredni u ovoj klasi. Bilo koji nedostatak mora da bude nadoknaden u drugom području.

MS-65: Novac nije bio u opticaju, odličan primerak

Mogu da postoje neki rasuti tragovi, crte ili druga mala oštećenja. Ako su greske u glavnoj živoj oblasti mora da ih bude malo i da su minorne. Skriveni tragovi i crte mogu da budu veći. Na novčićima od deset centi i manjim, oni gotovo uvek moraju da budu na elementima i veoma mali ako su u poljima. Na velikim novčićima, tragovi / crte nalaze

se u poljima i na elementima, ali ne ma značajnijih. Novac mora da bude dobro iskovan.

Sjaj je makar prosečan (obično uvek iznad proseča), a bilo kakvi prelomi mogu sarno malo da smetaju sjaju. Bakarni novčići imaju mešavinu boja za crveni i neujeđenosti boje za crveno-braon i braon bakar. Može da postoji malo minornih fleka u sastojanju novčića.

Vizuelni utisak je prosečan ili iznad njega. Ovo je vrlo lep novčić. Međutim, postoji mnogo načina da novčić bude u ovoj klasi. Ova klasa (ili MS/Proof-64) može da ima širok vizuelni opseg. Novčić može da bude MS-65 sa rasutim blagim tragovima, ali visokim sjajem i kovanjem ili bez vidljivih tragova, ali sa malim smetnjama u sjaju. Globalni vizuelni utisak još uvek je pozitivan, u suprotnom novčić ne zasluguje MS-65.

MS-64: Novac nije bio u opticaju

Mogu da postoje brojni manji tragovi, nekoliko značajnih tragova ili drugi defekti. Dozvoljeno je da postoje nekoliko malih ili jedan do dva značajna traga/crte u oblasti glavnog fokusa. Na malim kovanicama (deset centi ili manje), ima nekoliko tragova u poljima ili u područjima glavnog fokusa, ali ni jedan ne sme da je previše oštar. Na većim kovanicama, ovi tragovi/crte su oštriji (jači) u poljima ili u područjima glavnog fokusa. Međutim, oštar trag/crta mora da bude reda koji isključuje gradaciju MS-65, ali ne toliko oštar da bi novčić bio redukovani u gradaciju MS-63. Ako postoji nekoliko prilično velikih tragova u ključnim oblastima, novčić se klasificuje kao MS-63. Kovanje je u opsegu od prosečnog do punog. Sjaj je ispod prosečnog do potpunog. Prelomi sjaja mogu ozbiljno da smetaju. Na brillantnim primercima mogu da postoje značajni prelomi sjaja. Crvena boja bakra je znatno izmešana. Može da postoji uočljivo zamrućenje, uključujući nekoliko velikih mrlja ili grupu malih. Ako je sjaj slab, novčić nije za klasu MS-63 čak i ako je kovanje potpuno i tragovi prihvativi za ovu gradaciju. Vizuelni utisak varira od neznatno negativnog do veoma pozitivnog. „Prosečan“ MS-63 imaće neutralan izgled (uočljivi tragovi, prosečan do iznad prosečnog kovanja i prosečan sjaj). Međutim, samo nekoliko novčića se gradiraju kao MS-63 zbog njihovog

sta suviše negativno da isključi gradaciju MS-64. Ključna stvar je balans. Novčić sa tragovima/tankim crtama u jasnim fokalnim oblastima ima visoki sjaj ili neki drugi pozitivni faktor da

bi postigao MS-64. Novčić sa manje oštreljih tragova / tankih crta strivenih na elementima imaće umanjjen sjaj ili neki drugi problem, ali će i dalje biti u klasi MS-64. Novčić sa nedostacima i bez kompenzacionih karakteristika gradira se kao MS-63 ili manje.

MS-63: Novac nije bio u opticaju

Mogu da postoje brojni tragovi/tanke crte, uključujući nekoliko ozbiljnih u područjima glavne žive. Ako postoje nepovezani tragovi na glavnim površinama onda polja treba da budu relativno čista. Ukoliko postoje nepovezani tragovi u poljima onda elementi treba da imaju manje poremećaja. Kovanje je u opsegu od blago ispod prosečnog do punog. Sjaj je ispod prosečnog do potpunog. Prelomi sjaja mogu ozbiljno da smetaju. Na brillantnim primercima mogu da postoje značajni prelomi sjaja. Crvena boja bakra je znatno izmešana. Može da postoji uočljivo zamrućenje, uključujući nekoliko velikih mrlja ili grupu malih. Ako je sjaj slab, novčić nije za klasu MS-63 čak i ako je kovanje potpuno i tragovi prihvativi za ovu gradaciju. Vizuelni utisak varira od neznatno negativnog do veoma pozitivnog. „Prosečan“ MS-63 imaće neutralan izgled (uočljivi tragovi, prosečan do iznad prosečnog kovanja i prosečan sjaj). Međutim, samo nekoliko novčića se gradiraju kao MS-63 zbog njihovog

negativnog izgleda. Ako su bilo sjaj, kovanje ili tanke crte ispod navedenih standarda onda neka druga karakteristika mora da bude izvanredna da bi novčić postigao MS-63 gradaciju.

MS-62: Novac nije bio u optici

Tanke crte mogu da pokrivaju najveći deo novčića. Ako su blage onda su rasute po celom novčiću. Ako postoji nekoliko značajnih tankih crta onda ostatak novčića treba da bude relativno čist. Kovanje je u opsegu od vrlo slabog do potpunog. Sjaj varira od slabog do vibrantnog (živahnog). Vizuelni utisak varira od negativnog do blago pozitivnog. Negativnost u ovoj klasi obično uključuje prekomerne tragove, neprecizno kovanje, okudan sjaj i neutaktivne prelike. Mogu da postoje 1-3 glavna kriterijuma koji doprinose vizuelnoj negativnosti. Čak i novčići sa pozitivnim globalnim izgledom obično imaju jednu ili tri oblasti koje su negativne. Tako npr. novčić sa brojnim tragovi-

ma, ali sa prosečnim kovanjem i sjajem može da bude u klasi MS-62, dok novčić sa samo nekoliko tragova (obično na pogrešnim mestima) i slabim kovanjem i sjajem takođe spada u ovu klasu.

MS-61: Novac nije bio u optici

Postoje tanke crte po celom novčiću. Može da bude više značajnih tankih crta od dodira. Ako ih ima mnogo u oblastima glavnog fokusa onda polja moraju da budu čišća iako imaju neke tragove od kontakta. Na većim primercima postoje oblasti gotovo bez tankih crta. Kovanje je u opsegu od vrlo slabog do potpunog. Sjaj je slab, prosečan ili potpun. Vizuelni utisak varira od negativnog do neznatno pozitivnog.

MS-60: Novac nije bio u optici

Tragovi su brojni. Verovatno će tragovi - tanke crte pokrивati čitavu površinu novčića. Na većim komadi-

ma postoje neke oblasti sa samo nekoliko, ili bez tragova. Tragovi su veliki i u oblastima primarnog fokusa. Ponekad trag nije nastao zbog kontakta sa drugim novčićem ili zbog

cirkulacije. Takav se novac smatra oštećenim i ne može da se gradira. Kovanje je u opsegu od vrlo slabog do potpunog. Sjaj je slab, prosečan ili potpun. Vizuelni utisak varira od negativnog do neutralnog.

ZANIMLJIVOSTI

CRNA HRONIKA ANTIČKOG RIMA

Sa antičkog novca Rima iz perioda carstva do 476. godine posmatraju nas likovi 183 ličnosti, koje su svaka na svoj način mogle popuniti crnu hroniku dnevnih listova da ih je bilo u to vreme. Od tih ličnosti 118 je nosilo titulu AVGUSTVS, makar i na nekoliko dana (imp. Marius, 268. g. vladao je samo tri dana i za ta tri dana uspeo da iskuje novac sa svojim likom), a koliko su to bili nestabilni prestoli govori sledeće statistika:

- 29 careva je umrlo prirodnom smrću
- 11 je ubijeno u borbi
- 62 je ubijeno u zaveri
- 5 je izvršilo samoubistvo
- 1 je poginuo od groma (imp. CARVS, 282-283)
- 1 se udavio u reci (imp. MAXENTIVS, 306-312)
- 1 se otrovaо u gljenmonoksidom (imp. IOVIANVS, 363-364)

Svakako najmonstruozni zločin izvršio je imp. Karakala (196-217) kada je svog rođenog brata imp. Getu ubio u naručju majke (Julija Domna). Što se tiče carskih supruga ili majki (57 ih se pojavljuje na novcu) one su pratile sudbinu svojih muževa ili su pak likvidirane po nalogu istih.

Najpoznatiji rimski novac

bio je aureus - zlatnik i denarius - srebrni novac iz doba Julija Cezara. Za nas je naročito interesantan i zlatnik solidus kovan u vreme Konstantina velikog, koji je ostao u optici sve dok je trajalo Zapadno rimsko carstvo. Za ovaj novac, kao merila izuzetno dobre monete, vezan je i nastanak termina "solidnost", za sve ono što ima proverenu vrednost i kvalitet. Solidus je vremenom fizički nestao iz prometa na području Srbije, ali je dugo bio zadržan kao obračunski novac i smatra se da je to prvi obračunski novac na našem području.

Sportski klubovi Kraljevine Jugoslavije

(2)

Pre nego što počnemo sa upoznavanjem sportskih klubova, treba kazati koju reč o Nogometnom Savezu Kraljevine Jugoslavije, njegovom sastavu i strukturi, kao i načinu takmičenja klubova za državnog prvaka.

U početku, tijekom godina postojanja Kraljevine Jugoslavije nadmetanje za klupske pravce države odvijalo se isključivo po kup sistemu takmičenja. Nakon desetak godina od početka takmičenja prelazi se na liga sistem takmičenja, zapravo obnovljena je jedinstvena prva savezna liga. Nešto kasnije ona se deli na dva dela, istočni i zapadni. Takav vid takmičenja odvija se sve do izbijanja Drugog svetskog rata. U završnicu takmičenja plasirali su se oni klubovi koji su se u početku izborili kao pravci nogometnih ili loptačkih podsaveta, a kojih je bilo ukupno četrnaest, i to: ljubljanski, zagrebački, osječki, splitski, banjalučki, sarajevski, cetinjski, subotički, petrovgradski (renjaninski), novosadski nogometni podsaveti, zatim beogradski, kragujevački, niški i skopski loptački podsaveti.

Što se tiče klubova učesnika u završnici takmičenja za naziv klupske pravce Kraljevine Jugoslavije bilo ih je ukupno 35. Najviše uspeha u završnim takmičenjima za pravca države imali su beogradski klubovi B.S.K i S.K. „Jugoslavija“, zagrebački „Gradanski“, H.A.S.K. i S.K. „Konkordija“ i splitski S.K. „Hajduk“.

Predstavljanje prvoligaških sportskih klubova počemo sa najstarijim beogradskim sportskim klubom „Soko“, zatim BASK-om i BSK-om, članovima I lige Kraljevine Jugoslavije.

Sportski klub „SOKO“ - BEOGRAD

Osnovali su ga studenti koji su studirali u inostranstvu aprila 1903. godine.

Boja kluba je crveno-bela, a simbol na znački je ptica soko, simbol slobode. Do Prvog svetskog rata bio je

jedan od vodećih sportskih klubova u Srbiji. Za vreme Prvog svetskog rata delovao je pod imenom „Soko Pri Roma“ sa sedištem u Rimu. U to vreme bio je prvak Rima, a od Ministarstva vojnog Italije dobitnik je zlatne medalje i Pehara za postignute uspehe u sportu. Maja 1919. godine sedište mu se ponovo vraća u Beograd. Pored loptačke sekcije gajio je laku atletiku, čiji je član bio istaknuti maratonac - olimpijac Dimitrije Stefanović, zatim hazaču, plivanje, kao i veslanje i zim-

ske sportove. Istaknuti članovi loptačke sekcije bili su iz Sokola državni i reprezentativci učesnici Prvog svetskog prvenstva u fudbalu u Urugvaju 1930. godine, golman Milovan Janšić koji je tada proglašen za najboljeg golmana sveta, zatim bek Milutin Ivković, Hrnjaček i dr. Klub je bio pod Patronatom Ministarstva unutrašnjih dela Srbije. Posedovao je jedno od najlepših sportskih objekata u državi, koje se nalazilo u najlepšem delu Beograda u Košutnjaku. 1931. godine me-

nja ime u Beogradski akademski sportski klub - B.A.S.K. Soko je zvanično izdao 3 klubske značke. Dve u emajlu i jedna reljefna sa simbolom ptice sokola, izrađena u radionici J. Šukora Boč, druga je uradena u Italiji (emajl). Treća - reljefna izrada Leo Kan Beograd.

BEODRAGSKI AKADEMSKI SPORTSKI KLUB - B.A.S.K.

Klub nastavlja sportsku aktivnost i tradiciju sportskog kluba „Soko“. Promena imena kluba izvršena je 1931 godine. Naziv novog kluba bio je Beogradski akademski sport klub -

B.A.S.K. Simbol i boje kluba, crnbelu i pticu sokolu, zadržao je sve do današnjeg dana. U državnim prvenstvima i dalje se takmiči kao klub I lige tadašnje Jugoslavije sve do 1941 godine. Davao je igrače za državni tim i spada među najbolje klubove u zemlji. Posedovao je svoje igralište u Topčideru. Klub je oficijelno uradio i izdao u periodu od osnivanja pa sve do 1941. godine tri značke sa simbolima kluba. Jedna u reljefu i dve u

emajlu crne-bele boje. Reljefna je uradena u radionici Leo KDN Beograd, a dve u emajlu su urađene u A. D. Kovnica Beograd.

SEOGRADSKI SPORTSKI KLUB - B.S.K.

Osnovan je jula 1911. godine. Ustvari, preraštao je iz loptačke sekcije „Srpskog mača“ i ubrzo je zvanično registrovan 1. novembra iste godine

za državni tim, među kojima su bili najistaknutiji: Moša Marjanović, Aleksandar Tirković, Mihica Arsenijević i

cije kao što su: hazena, laka atletika i druge. Klupska boja je plavo-bela. Igrao je najveći broj internacionalnih utakmica od svih jugoslovenskih klubova. Počasni predsednik bio je kralj

kod Beogradskog saveza, (BLS). Prvu javnu utakmicu odigrao je 13. 10. 1911. godine sa Šumadijom iz Kragujevca. Posle Prvog svetskog rata obnavlja se 1919. godine i sve do Drugog svetskog rata nalazi se među vodećim klubovima u tadašnjoj Jugoslaviji. Državni prvak bio je pet puta i to 1930/31, 1932/33, 1934/35, 1935/36 i 1938/39.

Prvak Beogradskog loptačkog saveza je za godine od 1911-14, 1919-23, 1926/27 i 1928-30. Davao je igrače

dr. Imao je svoje moderno igraalište sa svim pratećim potrebama, koje se nalazilo na Topčiderskom brdu (danasji stadion Partizana). Pored fudbala u klubu su postojale i druge sek-

Rumunije Karol, zatim ministar Čehoslovačke, gospodin Jan Šeba. Zvanični predsednik kluba bio je dr Svetozar Živković, ministar u tadašnjoj vladu. Sekretar kluba je dr Mihajlo Andrejević. Stalni je učesnik prvoligaškog takmičenja u periodu od 1923-1941. godine. Pripadao je građanskom staležu tadašnje Jugoslavije. Klub je bio pod patronatom bogatih industrijalaca i trgovaca. Zvanično je izdato preko 15 različitih klupske značaka,

ZANIMLJIVOSTI

Dubrovnik - glavni srpski bankar XIII-XV veka

Dubrovnik, kao središte velike akumulacije iz trgovine i pomorstva, pojavljuje se kao bankar srpske vlastele i vladara u XIII i XIV veku, a takođe i kao bankar i kreditor privrede u Srbiji, Bosni, Makedoniji i Crnoj Gori u XIII, XIV i u XV veku. Ove svoje poslovne veze Dubrovnik je produžio i onda kada je to područje bilo pod Turcima.

U to vreme crkva je dugo zabranjivala naplatu kamata ako su zajmodavci bili kaluderi. Čak im se pretlo kaznom spaljivanja (kao npr. po povelji Arhangelovog manastira kod Prizrena). Ali se kamata i pored toga ne samo naplaćivala već je često bila i veoma visoka, i to uglavnom iz razloga što je novca bilo veoma malo i što su zajmovi bili izloženi velikom riziku. Što se tiče oblike kreditiranja, bilo je dosta rasprostranjenog davanje zaj-

move uz zaloganje nepokretnosti ili raznih dragocenosti, pa i

onda kada su se kao dužnici pojavljivali vladanci ili vlastela. U tom pogledu se išlo tako daleko, da su srpski srednjovekovni vladari bili primorani da preduzimaju i izvesne represivne mере. Tako je u prvoj polovini XV veka, u poveljama Dušana i Uroša II, bilo zabranjeno Hilendarskom pirgu u Hrusiji da dobra primiljena kao poklon prodaje ili daje u zalogu. S druge strane car Dušan je sprečavao založne zajmove i kada su bila u pitanju svedovna lica, i to kako ugovorom sa Dubrovnikom (1349) tako i putem odgovarajuće uredbe u svom čuvenom Zakoniku.

Stare planinarske značke

(VI)

Foto: Z. Š.

Planinarske značke sa područja Crne Gore spadaju u sam vrh najredih značaka jer se do njih veoma retko dolazi. Ovo nije slučajno jer je kod Crnogoraca velika tradicija da sve što ostaje od predaka teško se otuduje, što je velika vrlina mnogih malih naroda. Zahvaljujući povoljnom geo-

Značka PD „Durmitor“, ø 38 mm,
1937. godina

grafskom položaju Crna Gora ima odlične uslove za planinarske aktivnosti. Sami crnogorski mentalitet i istorijske činjenice upućivale su u planine, a posebno u Lovćen, Durmitor i Komove. Smatra se da tradicionalna letnja selidba velikog broja stanov-

Značka „Lovćen“, 30 x 30 mm, bronza,
1911. godina

nstva Crne Gore u planine nije isključivo ekonomskog interesa već ima i emocionalni karakter.

Emotivno doživljavanje planina pojavilo se u odlomcima pisma jed-

nog putnika, objavljenom u Novom Sadu 1854. godine u časopisu „Sedmica“, gde je nepoznati putnik, opisao svoj uspon na Komove nazivajući ih „božanskim“ planinama. Poznato je da je Njegoš za vreme svog boravka u Napulju savladao vrh Vezuva, a veliki broj njegovih stihova inspirisan je lepotom crnogorskih planina. Po njegovoj ličnoj želji i grob mu se nalazi na vrhu Lovćena. Iako za planinarstvo postoji interes, jedan od razloga kasnijeg organizovanog delovanja, proistiće iz mentaliteta Crnogoraca koji u planinu idu najčešće individualno.

Velika zasluga za otkrivanje prekrasnih i nenadmašno lepih planina Crne Gore ostalom svetu pripada grupi zagrebačkih planinara koji su počev od 1926. god. redovno pohodili Durmitor. Tako je veliki istraživač dr Branimir Gušić 1930. sa bečkim snimateljem Koranekom snimio prvi film o Durmitoru. Organizovao je i izložbu fotografije, održao niz predavanja, te objavio brojne do tada nepoznate članke o Durmitoru i Prokletijama. Beogradski planinari Cerović, Podgarsi i Milovanović 1935. god. temeljito su markirali planinarske staze po Durmitoru. Tako 1938. godine u izdanju Srpskog planinarskog društva iz Beograda u autorskom izdanju B. Cerovića i B. Gušića izlazi prvi vodič „Vod po Durmitoru“. Smatra se da je prva samostalna organizacija na području Crne Gore bilo P. D. Durmitor osnovano 1936. god. u Nikšiću na predlog S. Cerovića i braće Kavaja. Ovo društvo uskoro postaje podružnica SPD iz Beograda. SPD je osnovalo podružnicu i na Žabljaku i drugim mestima Crne Gore. Interesantan podatak je na značci ispod koje je na mašnici od

bronze ispisano latiničnim pisanim slovima „Lovćen 1911“, što ukazuje da je planinarstvo niklo i znatno ranije nego što nam je ostalo od oskudnih istorijskih pisanih dokumenata. Sokolarstvo je tada bilo prisutno na ovim prostorima pa je verovatno i planinarstvo uzimalo svoj mah, ali o tome nemamo mnogo pisanih tragova, a sama nam značka to govori. Masovni razvoj planinarstva u Crnoj Gori počinje posle II svetskog rata, a

Značka Planinarskog saveza Crne Gore.
25 x 20 mm, bronza, polakočena

najaktivnije je do danas PD „Javorak“ iz Nikšića koji razvija sve planinarske discipline i postiže zapažene rezultate pogotovo u alpinizmu. Planinarski savez Crne Gore osnovan je 1950. god. u Kolašinu, a 1951. je spojen sa Smučarskim savezom.

Značka „Lovćen“, 15 x 13 mm, emajl
prololođac #OM

Nebojša Mitrović

Omladinske radne akcije na značkama

Radne akcije su odigrale značajnu ulogu u obnovi razrušene zemlje još za vreme II svetskog rata. Već jula 1942. godine 2.000 mlađića i devojaka došlo je na prvu omladinsku radnu akciju da u Sanačkoj dolini (zapadna

Bosna), bez obzira na blizinu neprijatelja, uberi letinu i spasu bogat rod žita.

Krajem 1944. godine, dok se na Sremskom frontu još vode bitke, omladina organizuje mnoge radne

akcije. Gradi se Crni Vrh, Rudnik, Srem; pruge Brčko-Banovići, Šamac-Sarajevo, Dobojski Banja Luka; put Bratstvo-jedinstvo; fabrike Ivo Lola Ribar, Zenica, Sevojno, Kraljevo, Nikšić, Svetozarevo, Kragujevac. Elek-

Značka minarske omladinske brigade sa zgradiće pruge Branjuška-Doboci

Udarnečka značka iz 1947. godine

Značka sa radne akcije na Skadarskom jezeru

Značka sa radne akcije Ramički rit 1946.

Značka prve minarske brigade sa radne akcije Vranduk

Značka sa izgradnje Novog Beograda 1948.

trane Jablanica na Neretvi, Zvornik, Vinodolski; gradovi Banovići, Novi Travnik, Nova Gorica i drugi, takođe su građeni angažovanjem mlađih kroz radne akcije.

Najpre 500 omladinaca, udario je temelje ponosu naroda - Novom Beo-

gradu. Ubrzo im se pridružuje još 1.000, da bi u naredne četiri godine 14.000 brigadista moćvaru pretvaralo u grad - i to kakav!

Ova tradicija trajala je dok je trajala i SPRJ. A onda se, izgleda zauvek, stalo.

Mnoge su radne akcije ovekovećene na značkama, tako da danas zbirke ovih značaka predstavljaju jednu lepu celinu, ali i svedočanstvo kako je nekada postojala država čija je omladina ostavila budućim pokolenjima "zemanet" za nezaborav.

Granične jedinice - oznake i obeležja

Granične jedinice su specijalno opremljene, obučene i organizovane jedinice za obezbeđenje državne granice, teritorijalnog mora, graničnih jezera i reka. Od 1953. g. integralni su deo JNA.

Istorijski grafični službi u Srbiji imaju dugu tradiciju. Prve granične straže (prema Turskoj) upotrebljavaju se 1833.-1835. godine. Osim vojnog, straže su vršile i finansijsko i sanitarno obezbeđenje granice. Od 1839. kada je obnovljena tzv garnisonska vojska, do Prvog svetskog rata, granična straža je više puta reorganizovana. 1887. godine granica je podijeljena na šest odseka i stavljeni u nadležnost ministarstva unutrašnjih poslova, da bi 1894. prešla u sastav vojske. Uredbom o pograničnoj žandarmeriji iz 1896. godine pogranične straže su preformirane u žandarmerijske stanice, a 1899. formira se tzv. Granična trupa, kao deo mirnodopske armije. Jedinice su bile popunjene dobrovoljcima koji su odslužili vojsku. U Crnoj Gori nije bilo jedinica granične službe. Čuvanje granice bilo je povereno pograničnim plemenskim, a putevi finansijskim stražama.

U Balkanskim ratovima 1912.-1913. godine oslobođene su značajne teritorije od turske vlasti. Na prvim granicama Srbije trebalo je organizovati obezbeđenje državne teritorije i granice. Uredbom o graničnoj trupi 1913. godine koju je potpisao kralj Srbije Petar I., granična trupa je postala sastavni deo vojske stalnog kadra. Tim prvim aktom određeni su zadatak, sastav, način, popunjavanja i regulisana pitanja primadžnosti, službenih odnosa i opšta i prelazna naredenja u vezi sa graničnom trupom. Prilikom stupanja u graničnu službu polagala se zakletva.

U Kraljevini Jugoslaviji, tek 1931. godine, Zakon o graničnoj trupi ponovo reguliše ista pitanja. Kad je

popunjavan aktivnim oficirima, a podoficiri i graničari vojnici su uzimani iz stalnog kadra. U ratu, granična trupa je ulazila u sastav operativnih jedinica. Jugoslavija je dočekala kraj II svetskog rata sa formiranim Korpusom narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ), formiranog 15. VIII 1944. godine. Granične jedinice JA nastale su od jedinica KNOJ-a 1945. i 1946. godine. Biće su potčinjene, povereniku za narodnu odbranu, koji je njima rukovodio, preko načelnika Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN-e). Zadatak KNOJ-a bio je čišćenje oslobođene teritorije od svih vrsta neprijatelja, pomoći Narodno-oslobodilačkim odborima (NOO) u konsolidovanju života na oslobođenoj teritoriji i obezbeđenju granice.

Kad su potpuno oslobođeni južni i istočni delovi, jedinice KNOJ-a potele su postepeno da poseduju i obezbeđuju državnu granicu Jugoslavije. Već 1945.-1946. formirane su posebne granične jedinice, koje su isključivo služile za obezbeđenje granice. One su se najpre nazivale granični odseci i pododseci. U toku 1946. i početkom 1947. godine granični odseci su preimenovani u pukove, pododseci u bataljone, Pomorski granični odsek u Pomorski granični odred. Konačno 1950. godine sve granične jedinice izdvojene su iz sastava divizije i stavljeni direktno pod komandu KNOJ-a, sve do njenog ukidanja. Odlukom Vrhovnog komandanta J.B. Tita, reorganizacijom jedinica KNOJ-a i OZN-e januara 1953. ukinute su i preimenovane u granične jedinice JNA, a OZN-a u jedinice Narodne milicije. Formiranjem komandi graničnih jedinica, u njen sastav nalazilo se šest graničnih brigada sa 26 bataljona i jedan samostalni granični bataljon. Ovakva struktura graničnih jedinica ostala je sve do 1964. godine.

Razvojem i usavršavanjem graničnih jedinica tokom minulog perioda i transformacijom, dolazio je do promene uniforme i oznaka koje su je izdvajale od ostalih jedinica. Konačno i u ovom vremenu, kontinuitet graničnih jedinica bivše JNA, bez ideoloških obeležja, nastavile su jedinice granične službe Vojske Jugoslavije (VJ).

ZNAK Pripadnika na službi
i obezbeđenju granice

Znak (amblem) ovalnog je oblika, izrađen je od metala, posrebrjen i patiniran. Znak čini osnovica i lovrov venac sa državnim grbom. Osnovica koja čini centralni deo znaka podijeljena je na dva ravnomerni polja, u bojam svetloplavoj i zelenoj koje asociraju na nebo i kopno. U centru polja neba i zemlje u profilu je beli granični kamen, na čijem užem gornjem delu su zvezde petokrake, a u podnožju latinične skraćenice „FNRJ“. Drugi deo znaka predstavlja lovrov venac, sa listovima u crvenoj boji, na čijem je vrhu državni grb. Venac i grb su aplicirani na osnovicu (podlogu) znaka, što ga čini kompaktnim. Boje znaka su odvojene tankim srebrnim linijama, takođe i reljefni delovi, boje su u emajlu. Revers znaka je ravan i gladak, sa maticom i završnjem u centralnom delu. Na završju su signature proizvođača, tj. kovnice koja je

značka nosiće „Ikom-Zagreb“. Dimenzije: vis. 48 mm - šir. 35 mm. Nije tačno utvrđeno kada je znak izrađen - do 1951. god. Pravac na značku graničara imali su aktivne starešine jedinica KNOJ-a, kao i pripadnici ostalih jedinica neposredno vezani za službu u pograničnoj i graničnoj zoni, a nisu se nalazili u jedinicama KNOJ-a. Nošena je na sredini levog gornjeg džepa bluze ili košulje. S obzirom da postoji ista značka u nijansama opisanih boja, njen značaj je isti kao i kod predstavljenog primerka. Kod izrade značke utrađeni su primerci kovanjem jednodelne izrade, a po obliku i opisu odgovaraju opisanom primerku. Možemo konstatovati da je moguća izrada utrađena kod predlaganja i usvajanja znaka. S tom činjenicom da nisu bile u široj upotrebi nihov broj je zametljiv, po pretpostavkama ovakav znak je mogao biti podeljen u prvoj seriji izrade-distribucije. Reorganizacijom sveopštih jedinica na granici, kao i zakonskim aktom o graničnim jedinicama dolazi i do promene u oznakama.

ZNAČKA PРИПАДНИКА KNOJ-A

Značka pripadnika KNOJ-a - Graničnih jedinica, pravočaonog oblika zatupljenih ivica, izrađena je od bronce, kovanjem, boje metala, spoljni rubovi u ispuštu. Unutrašnji deo znaka (štita) prikazuje reljefnu kompoziciju. U gornjem delu grba FNRJ, ispred grba u donjem delu vojnik, obučen u vojnički kaput (Šinjal), sa automatskim oružjem u rukama

(sovjetskog porekla automat M 41-7,62 mm). Na glavi vojnička kapa (titovka). Sa vojnikove desne strane u visini nogu granični kamen sa signat-

urama zvezde petokrake i slovima ispisana latinicom-FNRI. Pozadina iza vojnika i kompozicije i unutrašnji deo grba su crveno emajlirani. Revers je ravan i gladak, na kojem je u gornjem delu aplicirana matica sa zavrtnjem za pričvršćenje znaka na blizu, košulju. Na zavrtnju su signature proizvođača; Ikom-Zagreb. Dimenzije: vis. 41 mm - šir. 26 mm. Vreme: 1952-1953. god.

Napomena: Pripadnici jedinica KNOJ-a, razlikovali su se od ostalih pripadnika Oružanih snaga po opasacima braon boje, sa kopljom pravočaonog oblika, na kojoj je bila skraćenica KNOJ odvojena državnim grbom u sredini. Jedinice OZN-e, kasnije jedinice Narodne milicije imale su istovetnu paftu bez signatura, sa državnim grbom u sredini. Značka jedinica KNOJ-a - Graničnih jedinica nošena je isključivo na vojnoj uniformi. Preimenovanjem ovih jedinica 1953. godine u granične jedinice njeno nošenje zvanično prestaje.

ZNAČKA GRANIČNIH JEDINICA

Značka graničnih jedinica, je jednodelno iskovan znak. Okruglog je oblika u vidu grba. Sredinom znaka, umesto baklji i plamenova, proteže se silueta spoljnih granica Jugoslavije (SFRJ) pravolinijski izrazljana u unutrašnjosti. Preko siluete Jugoslavije vertikalno je postavljen mač. Unutrašnjost je prazna i izdubljena, na vrhu mača (sečiva) je petokraka. U donjem delu je traka na kojoj su signature utisnute „29.XI 1943“. Od metala je, posrebrena i patinirana. Revers je blago udubljena ravan, na čijoj je sredini matica sa zavrtnjem za pričvršćenje znaka na uniformu. Na zavrtnju su signature proizvođača koji je znak izradio „Ikom-Zagreb“. Dimenzije: vis. 34 mm - šir. 32 mm. Vreme: 1954-1992. god.

Graničarska značka izrađivana je u više tehnika i kovnica. Ikom-Zagreb izradio je znak po izgledu i obliku identičan opisanom znaku, sa dvema metalnim trakama na reversu za pričvršćenje na uniformu i bez signatura. Ovaj znak je prvo izrađeni model. Istog izgleda i oblika izrađena

je značka u kovnici „Aurea-Celje“. Kovnica „Aurea-metal-Subotica“ izradila je znak sa crvenom petokrakom u

lak farbi. Na zavrtnjima ovih proizvođača nalaze se njihove signature.

Graničarska značka poseduje odgovarajući minijaturni znak, koji je izrađen od metala, ceo je ispunjen i nalazi se na igli pribadači. Po obliku i opisu odgovara velikom znaku. Izrađuje se u zlatnoj, srebrnoj i bronzanoj boji. Najčešća ovakva izrada minijaturnih znakova je tokom jubileja graničnih jedinica. Izrađuje se u dimenziji: vis. 14 mm - šir. 13 mm. Povodom jubileja tridesetogodišnjice formiranja KNOJ-a i Graničnih jedinica 1974. utrađena je zlatna značka graničnih jedinica. Po obliku, izgledu i opisu odgovara velikom znaku graničnih jedinica, ali je od 14-karatnog zlata. Uz značku izdavana je diploma-povelja zahvalnica. Ovo priznanje dobilo je četrdesetoro starešina graničara, koji su neprekidno bili u sastavu KNOJ-a - Graničnih jedinica od 1945. godine. Dimenzije: vis. 32 mm - šir. 32 mm.

Posle ovog jubileja zlatna Graničarska značka nije dodeljivana. Značka Graničara se dodeljivala vojnicima-mornarima, mlađim oficirima i oficirima graničnih jedinica. Nosila se na blizi i košulji, kao i specijalnim delovima uniforme. Isključivo se nosi na uniformi, na levoj strani grudi, na sredini gornjeg džepa, a u Ratnoj mornarici-Rečnoj Ratnoj flotili na levoj strani grudi. Vojnici-mornari značku pripadnika graničnih jedinica, po odsluženju vojnog roka vraćaju komandi jedinice koja je istu dodelila. Preimenovanjem JNA u VJ 1992. godine, njeno nošenje prestaje.

Sportske medalje

(2)

NASTAVLJAJUĆI SERIJAL O SPORTSKIM MEDALJAMA, ZA OVU BROJ „DINARA“ PREDSTAVLJAMO DEO KOLEKCIJE - MEDALJE ALEKSE SPAHIĆA (JEDNOG OD NAJBOLJIH ATLETIČARA KRALJEVINE SHS) KOJE SU SE POJAVILE NA SASTANCI SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA.

PRAVAK TRI DRŽAVE

Aleksa Spahić (1899-1975) je karijeru započeo sa 13 godina u Sokolskom društvu u Čapljini, da bi za vreme školovanja u Sarajevu nastupajući za AK Srpski 1920. godine postao prvak Kraljevine SHS u disciplini bacanja kugle sa rezultatom 11,55 m. Nastavljajući studiranje ekonomskih nauka u Pragu nastupao je u dresu SK Slavija i na dva prvenstva održana

1921. i 1922. godine postao petostruki prvak Čehoslovačke. Osvojena medalja iz 1922. godine je veličine 75x75 mm. Na aversu je atletičar u trenutku preskakanja letvica (disciplina skok u vis), a ispod slike skraćenica Čs.A.A.U. (Čehoslovačka atletska amaterska unija). Medalja je smeštena u ram od skaja veličine 135x200 mm na kome je zlatotiskom napisan plasman, disciplina i datum održavanja prvenstva.

Po povratku sa studija nastupa za AK Uskok iz Čapljine, HAŠK iz Zagreba i BSK iz Beograda. Najveće uspehe postigao je tokom 1923. i 1924. godine kada je bio trostruki rekorder Kraljevine SHS u disciplinama skok u dalj i trčanje na 100 m i trostruki prvak države u disciplinama skok u dalj i bacanje kugle. Kao svestran sportista učestvovao je na VIII Olimpijskim igrama održanim u Parizu 1924. godine u disciplini petoboja, ali je zbog sistema takmičenja ostao bez plasmana.

Poslednju titulu prvaka, ovoga puta, Kraljevine Jugoslavije osvojio je 1933. godine u disciplini bacanja kugle sa rezultatom 13,84 m. Od 1934.-1937. godine nastupao je na mitingi-

Sl. 1.

ma i velikim nagradama Belgije u Bruselu na kojima je osvojio 1 zlatnu, 3 srebrne i 2 bronczane medalje u disciplini bacanja kugle.

RASUTERA KOLEKCIJA

Od brojne kolekcije koja je ponudena na prodaju sačuvan je lot od 29 medalja. Spomen medalja sa Olimpijskim igrama iz Pariza još nije našla kupca, dok su neke medalje i plakete trajno izgubljene. Velika plaketa koju

je dobio za nastup u Mecu u Francuskoj je oštećena. Za naše kolecionare vredne pažnje su medalje iz 1925. godine sa prvenstva Kraljevine SHS koje je održano u V. Bečkereku (Zrenjaninu), medalje iz 1926. i 1929. godine sa prvenstva Kraljevine Jugoslavije koje su održana u Žemunu i Pančevu, kao i medalje iz 1928. godine sa prvenstva Vojvodine. Medalje koje su dodeljivane u V. Bečkereku su različite u zavisnosti od discipline u kojoj je atletičar nastupao. Tako su za disciplinu trčanja dodeljivane okrugle medalje prečnika 37 mm sa izvedenom ušicom i alkrom za traku. Na aversu je lik atletičara u položaju starta, dok je na reversu ugravirano: II, 100 m, 13. IX 925, Prv. S.H.S. (sl. 1).

Za disciplinu bacanja kugle dodeljivane su takođe okrugle medalje prečnika 30 mm ali bez ušica za traku. Na aversu je atletičar u položaju bacanja kugle, dok je na reversu lik devojke koja je oslođena na pobjednički štit(boginja pobjede-Nika) sa lovovrom granom i ugraviran tekst: III, kugla, 12. IX 925, Prv. S.H.S. (sl. 2). Za ovu medalju nije poznata radionica u kojoj je izrađena, ali upoređivanjem (identičan revers i izgled očeće sportiste na aversu) sa

medaljama koje su dodeljivane na atletskom takmičenju u Členovi početkom XX veka, može se pretpostaviti da su uradene u Italiji.

Medalje koje su dodeljivane u periodu od 1926-1931. godine na prvenstvima Kraljevine Jugoslavije uključuju

Sl. 2.

pucnika 40 mm, sa ušicom i alkom za traku, i sve su identične po aversu: lik atlete sa lovovim vencem u ruci i iza leđa upisanom signaturom „Huguenin“ (radionica u Loklu u Švajcarskoj, osnovana 1845). Na reversu u gornjoj polovini je polukružno tekst: Prvenstvo Jugoslavije, na sredini skraćenica J.L.A.S. (Jugoslovenski lako atletski savez), a ipod toga - II, 100 m, Zemun, 4. i 5. IX 26 - odnosno plasman, disciplina, grad u kome je održano prvenstvo i datum održavanja (sl. 3).

Zbog nesredene arhive nema potpunih podataka gde su održana prvenstva Vojvodine, ali su medalje sačuvane kao

Sl. 3.

Sl. 4.

dokaz da ih je bilo. Izrađene su u obliku kvadrata veličine 50x50mm. Na aversu je reljefne glava muškarca sa lovovim vencem i inicijalima FK u krugu u gornjem levom uglu. Moguće je da je idejno rešenje napravio akademski umetnik prof. Frano Kršinić iz Zagreba, koji je bio saradnik na izradi sportskih medala i plaketa zlatarsko-rezbarske radionice „Grizbah i Knaus“. Na reversu je ugraviran tekst: Prv. Vojv. 1928, skok u dalj, I (sl. 4).

Medalje su prodlate po ceni od 5-30 dem, dok spomen medalja sa VIII Olimpijskih igara u Parizu još čeka kolekcionara koji će za nju izdvojiti 150 maraka.

ZANIMLJIVOSTI

Funkcionisanje zeleničkog sistema u Lužničkom kraju pre sto godina

DAVANJE STOKE „NA DOBIT“

„Neki gazda ima više pari volova, a ne može da ih sve čuva. On ih onda daje siromašnim ljudima da ih čuvaju, da ih dobro hrane, da rade sa njima i o vašaru da ih gazda proda „na dobit“. Kad siromah otide nekom gazdu da traži volove da čuva na dobit, gazda ih prvo „proceni“ tj. kaže cenu koliko vrede, ali svakad onako, kako misli da je za njega najbolje, i siromah na to pristaje. Volove gazda proceni npr. 200 dinara. Siromah ih je čuvalo od Božića do Velike Gospode i tad ih dotera na vašar. Kod gazde je stočni bilet, i gazda proda volove za 210 dinara, Gazda uzme svojih dvadeset dinara, a deset dinara podeli sa onim što je čuvalo volove. Ako hoće, on mu posle daje druge volove da ih čuva i da se sa njima „sluša“ do Cveti, i tada ih opet gazda proda na dobit, „ako izležu pare“. Ima takvih gazda, koji imaju i dvadeset i više pari volova, koje ovako na dobit razdaju. Neki daju i krave na dobit, s pogodbom da ih mogu svakad uzeti, a telad dele.“

Sa hiljadu, dve kapitale gazde ovim načinom kapitalisanja za kratko vreme steknu po više hiljada dinara. No oni nikad ne priznaju da imaju nešto i sve se žale na nemaštinu i rđava vremena.“

